บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาแนวความคิดในการออกแบบบล็อกนำทางภายในอาคาร เพื่อคนพิการทางสายตา ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและค้นคว้าเอกสารตลอดจนงานวิจัยต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นแนวคิดและกรอบการศึกษาเพื่อนำมารวบรวมเสนอสาระสำคัญที่เกี่ยวกับงานวิจัย และทฤษฎี จำแนกเป็นหัวข้อสำคัญดังนี้

2.1 คนตาบอด ความพิการทางสายตา

2.1.1 ลักษณะทางกายภาพของสายตา

2.1.2 ความพิการทางสายตาและการรับรู้

2.1.3 พฤติกรรมการรับรู้และการรับรู้สภาพแวดล้อมของคนตาบอด

2.1.4 สัญลักษณ์นำทางและการหาทาง

2.2 องค์ประกอบสถาปัตยกรรมพื้นฐาน

2.2.1 องค์ประกอบทางกายภาพ

2.2.2 องค์ประกอบทางเทคโนโลยี

2.2.3 ความปลอดภัยและสถิติเกี่ยวกับการใช้งานภายในอาคาร

2.3 กรณีศึกษาเกี่ยวกับบล็อกนำทางและมาตรฐานการออกแบบบล็อกนำทาง

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 <u>คนตาบอด ความพิการทางสายตา</u>

จากการเริ่มต้นเพียงจุดเล็ก ๆ ของมิสเยเนวีฟ คอลฟิลด์ สตรีตาบอดชาวอเมริกัน ผู้ริเริ่มให้มีการศึกษาแก่คนตาบอดในประเทศไทยเป็นคนแรกเมื่อหลายสิบปีก่อน จวบถึงวันนี้ มูลนิธิช่วยคนตาบอดแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์ได้ขยายการดำเนินงานในแขนงต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับความจำเป็น และตอบสนองความต้องการของผู้พิการทางสายตาให้มากที่สุด โดยหน่วยงาน 5 แห่งของมูลนิธิ ได้แก่ โรงเรียนสอนคนตาบอดกรุงเทพ ศูนย์พัฒนาสมรรถภาพคนตาบอด ศูนย์เทคโนโลยีการศึกษาเพื่อคนตาบอด ศูนย์ฝึกอาชีพหญิงตาบอดสามพรานและศูนย์พัฒนาอาชีพคนตาบอด ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยคนตาบอดให้พัฒนาความสามารถที่จำเป็นเพื่อดำเนิน

ชีวิตเหมือนบุคคลทั่ว ๆ ไป สามารถใช้ทักษะที่ได้รับการฝึกสอน และฝึกฝนทั้งทางงานอาชีพและงานฝีมือช่วยเหลือตนเอง ให้การศึกษาพัฒนาความสามารถที่จำเป็น เพื่อการดำรงชีวิตที่ดี ด้วยอาชีพการงานอย่างมีเกียรติมีศักดิ์ศรีในสังคม และเป็นสถานที่ทำงานชั่วคราวของคนตาบอดที่ผ่านการฝึกอบรมขั้นพื้นฐานจากสถาบันคนตาบอดทั่วประเทศ

2.1.1 <u>ลักษณะทางกายภาพของสายตา</u>

ดวงตาเป็นอวัยวะที่สำคัญและซับซ้อนมากที่สุดอวัยวะหนึ่งของมนุษย์ คนส่วนใหญ่รับรู้ว่าดวงตาเป็นอวัยวะที่ทำหน้าที่ในการมองเห็น และหากเกิดปัญหากับสายตาก็จะส่งผลต่อคุณภาพชีวิตเรา ซึ่งในบรรดาประสาทสัมผัสที่มนุษย์มี สายตาทำให้เราได้รับรู้อย่างกว้างไกล และชัดเจนที่สุด หากเรามองไม่เห็น โลกของเราก็จะแคบลงและยากที่จะใช้จินตนาการร่วมกับประสาทสัมผัสอื่น ๆ เพื่อสร้างภาพรอบ ๆ ตัวเรา อวัยวะการมองเห็นนี้มีรูปทรงกลม ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2.2-2.5 ซม. ซึ่งจะบรรจุอยู่ในกระดูกเบ้าตา เพื่อป้องกันอันตราย ด้านหน้ามีเปลือกตาและขนตาทำหน้าที่ป้องกันอันตรายต่อดวงตา เปลือกตาจะกระพริบเพื่อให้น้ำตาเคลือบกระจกตาอยู่ตลอดเวลา อวัยวะกลม ๆ เล็ก ๆ คู่นี้ประกอบด้วยเนื้อเยื่อสำคัญสามส่วนที่ทำหน้าที่ต่าง ๆ กัน และมีกล้ามเนื้อยึดอยู่ 6 มัดสำหรับช่วยให้ดวงตาสามารถทำงานสัมพันธ์กันตลอดเวลา ดังรายละเอียดในภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1

ลักษณะทางกายภาพของดวงตา

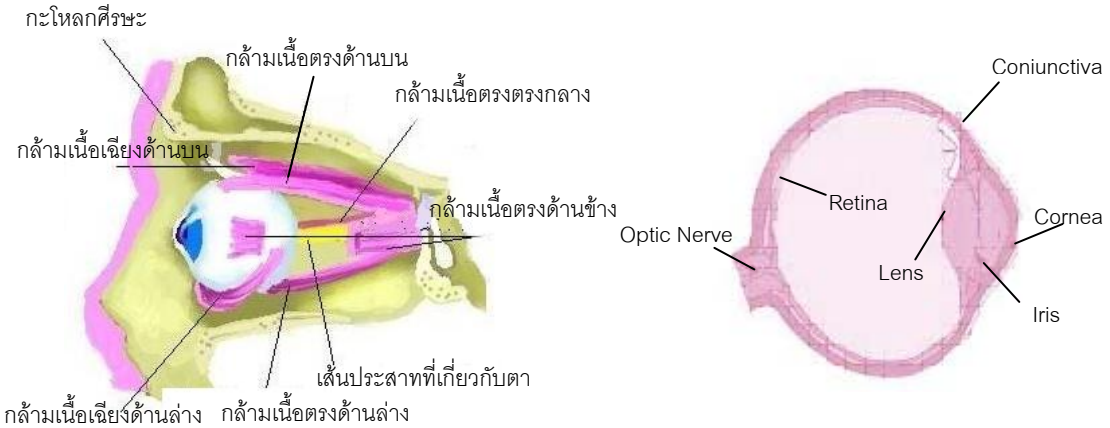

ที่มา: Unite for Sight, Inc. 2008.

ดวงตามีขั้นตอนของการมองเห็น โดยแสงผ่านไปที่กระจกตา (cornea) เป็นส่วนที่ใส จากกระจกตา แสงผ่านไปที่รูม่านตา (pupil) ม่านตาจะทำหน้าที่ในการปรับปริมาณของแสงที่เข้าไปในดวงตา จะเห็นได้ว่า ในตอนกลางวันหรือเมื่อมองแสงจ้า รูม่านตาจะมีขนาดเล็ก และจะขยายใหญ่เมื่ออยู่ในที่มืด หลังผ่านม่านตาแสงจะไปที่เลนส์นัยน์ตาหรือเลนส์แก้วตา (lens) เลนส์จะทำหน้าที่ในการรวมแสงมาจากภายนอกให้โฟกัสที่กระจกตา เลนส์แก้วตาจะมีความใสมากเมื่ออายุน้อย และจะขุ่นมากขึ้นเรื่อย ๆ ตามอายุ เมื่อแสงผ่านจุดนี้ก็จะตรงไปสิ้นสุดที่จอรับภาพ (retina) ซึ่งเป็นส่วนของประสาทตานับล้านเส้น เป็นส่วนที่แปลงภาพที่มองเห็นเป็นภาพที่ปรากฏขึ้นจะเป็นภาพหัวกลับและประสาทตา (optic nerve) จะส่งภาพต่อไปที่สมองส่วนท้ายทอยที่เรียกว่า บริเวณการมองเห็น (visual area) ภาพที่ส่งไปจากตาแต่ละข้างเป็นภาพหัวกลับและสมองจะไปซ้อนกันเป็นภาพเดียวและเป็นภาพสามมิติ ซึ่งก็เป็นกระบวนการทั้งหมดของการมองเห็น (กระทรวงสาธารณสุข, 2544)

การมองเห็นเป็นความสามารถของมนุษย์ที่จะสร้างภาพขึ้นในจิตใจ เมื่อเรามองเห็นเราสามารถกระทำหลายสิ่งหลายอย่างไปพร้อม ๆ กัน เราสามารถมองเห็นในขอบเขตที่กว้างขวางจากบนลงล่าง จากซ้ายไปขวา และได้บันทึกสิ่งต่าง ๆ ออกมาเป็นภาพ สิ่งที่เรามองเห็นเป็นส่วนสำคัญของสิ่งที่เรารับรู้ การที่จะรับรู้มากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับการศึกษาและการฝึกฝนที่จะเข้าใจในการมองเห็นและการรับรู้ของเรา ซึ่งการมองเห็นนั้นเป็นกระบวนการซึมซาบภาพที่มีอยู่ผ่านดวงตาไปสู่ระบบประสาท ทำให้เกิดความรู้สึกในการมองเห็น การที่ได้พยายามทำความเข้าใจการมองเห็นเป็นลำดับนั้น เพื่อที่จะนำไปสู่กระบวนการแก้ปัญหาของผู้ที่มีความพิการทางสายตาได้อย่างมีหลักการ

2.1.2 <u>ความพิการทางสายตาและการรับรู้</u>

ในการศึกษาเกี่ยวกับคนพิการนั้น ควรพิจารณาถึงชนิดความพิการและข้อจำกัดเพื่อช่วยให้เราเข้าใจถึงความจำเป็นและความต้องการของบุคคลดังกล่าว ซึ่งผู้พิการทางสายตาหรือคนตาบอดนั้น ก็คือคนปกติที่สายตามองไม่เห็นหรือมองได้อย่างจำกัด การตาบอดมีหลายลักษณะและมีการกำหนดระดับความสามารถในการมองเห็นแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ และมีคำจำกัดความที่มีผู้ให้ความหมายแตกต่างกันไป ทั้งทางด้านการแพทย์ที่ให้ความหมายคนตาบอดหมายถึง บุคคลที่มีสมรรถภาพการมองเห็นน้อยกว่าคนปกติ 10% ทั้งนี้พิจารณาจากสมรรถภาพทั้งในระยะที่มองเห็น ความกว้างของการมองเห็นหรือลานสายตา ตลอดจนคุณภาพที่มองเห็น

ชัดเจนถูกต้อง ใกล้เคียงกับความเป็นจริง ความหมายทางด้านกฎหมายที่กล่าวว่าคนตาบอด หมายถึง บุคคลที่มีความสามารถในการมองเห็น หรือมีสายตาข้างดีที่ช่วยแก้ไขด้วยแว่นตาหรืออุปกรณ์อื่น ๆ แล้วมีความสามารถในการมองห็นในระยะ 20/200 ฟุต หรือน้อยกว่านั้น หรือบุคคลที่มีลานสายตาที่แคบกว่า หรือมีมุมมองการมองน้อยกว่า 20 องศา (คนปกติมีลานสายตาหรือมุมมองการมองเห็น 180 องศา (แฉล้ม แย้มเอี่ยม, 2522, น. 1-2) หรือการให้ความหมายทางการศึกษาว่า คนตาบอด หมายถึง บุคคลที่มีสายตาพิการไม่สามารถรับการศึกษาได้โดยใช้การมองเห็น หรือใช้สายตาได้ตามปกติ แต่สามารถศึกษาเล่าเรียนได้โดยใช้วิธีการพิเศษต่างจากคนปกติ แต่ได้มีการอ้างอิงความหมายจากการจัดการศึกษาพิเศษและองค์การอนามัยโลก (WHO, 2544) ดังนี้

การตาบอดเลือนลาง (low vision) หมายถึง การที่มีความบกพร่องทางการเห็น สามารถมองเห็นได้บ้างแต่ไม่เท่ากับคนปกติ ไม่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยวิธีการเรียนการสอนที่ใช้กับคนปกติได้ ต้องใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์พิเศษบางอย่างที่จะช่วยให้เขาสามารถใช้สายตาได้ดีขึ้น สามารถมองเห็นได้ในระดับ 20/70 ฟุต หรือ (6.00/21.00 เมตร) ถึง 20/200 ฟุต หรือ (6.00/60.00 เมตร) ภายหลังได้รับการแก้ไข

การตาบอดสนิท (blindness) หมายถึง การมองอะไรเห็นอยู่น้อยมากหรือไม่สามารถใช้สายตาให้เป็นประโยชน์ มีลานสายตาจำกัดแค่ 20 องศาหรือน้อยกว่า สามารถมองเห็นได้ในระดับ 20/200 ฟุต หรือ (6.00/60.00 เมตร)

เพื่อให้เข้าใจลักษณะการตาบอดได้ง่ายขึ้น การตาบอดเลือนลาง หมายถึง การสูญเสียการมองเห็นซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการใช้ชีวิตประจำวันแต่ยังสามารถใช้การมองเห็นบางส่วนเพื่อแยกแยะสิ่งต่าง ๆ ได้ ในขณะที่ การตาบอดสนิท หมายถึง การสูญเสียการมองเห็นทั้งหมด อาจจะรับรู้แสง สังเกตเห็นรูปร่าง แหล่งกำเนิดแสงแต่ไม่สามารถเชื่อถือได้หรือไม่สามารถรับรู้แสงเลย (Adams, 1990) ดังตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1

ระดับความพิการทางสายตาที่กำหนดโดยองค์การอนามัยโลก

ระดับความพิการทางสายตา		ระดับความชัดเจนของสายตา	ระดับความสมบูรณ์ของการมองเห็น
สายตาเลือนลาง (Low Vision)	ระดับ 1	20/20	สามารถมองเห็นได้ 100.0%
		20/35	สามารถมองเห็นได้ 87.5%
		20/75	สามารถมองเห็นได้ 64.0%
		20/100	สามารถมองเห็นได้ 48.9%
	ระดับ 2	20/200	สามารถมองเห็นได้ 20.0%
สายตาบอด (Blindness)	ระดับ 3	20/300	สามารถมองเห็นได้ 10.0%
	ระดับ 4	20/400	สามารถมองเห็นได้ 2.0%
	ระดับ 5	20/450 ขึ้นไป	มองไม่เห็นแม้แสงสว่าง

ที่มา: องค์การอนามัยโลก, 2544.

โดยทั่วไประดับความสามารถสำหรับคนที่มีร่างกายปกติ ประกอบไปด้วย ความสามารถเฉพาะตัว แหล่งข้อมูล ทักษะ ลักษณะทางกายภาพและความสามารถทางจิตใจ (Thomas, 1992, p. 5) ซึ่งการสูญเสียการมองเห็นนั้นทำให้เกิดความไม่สะดวกในการดำรงชีวิต ทั้งยังเกิดข้อจำกัดความสามารถหลาย ๆ ด้าน เช่น การเคลื่อนไหว ทักษะความชำนาญ การรับรู้แยกแยะสิ่งต่าง ๆ ดังนั้น สำหรับคนตาบอดความสามารถเฉพาะอาจหมายถึง ระดับการมองเห็น อายุ เพศ ระยะเวลาของการตาบอด ประสบการณ์และความสามารถทางจิตใจ (Anne, 1983, p. 100)

ระดับการมองเห็นขึ้นอยู่กับธรรมชาติของการสูญเสียสายตากับความต้องการใช้สายตาของแต่ละบุคคล โดยคนตาบอดสนิทต้องการสิ่งชี้แนะที่ไม่ต้องใช้การมองเห็น เช่น การเปลี่ยนวัสดุพื้นผิวของพื้น ขณะที่คนตาบอดเลือนลางนั้นต้องการสิ่งชี้แนะที่ใช้สายตามากกว่าอีก เช่น แสงสว่างในระดับความจ้าที่เหมาะสม สี หรือตัวหนังสือขนาดใหญ่ (พรพรรณ บุญชื่น, 2540, น. 51-52) ซึ่งใช้ลักษณะเหล่านี้ เพื่อประเมินความแตกต่างของการมองเห็นสำหรับคนพิการทางการมองเห็น ในตารางที่ 2.2

ตารางที่ 2.2

ความแตกต่างของการมองเห็นสำหรับคนพิการทางการมองเห็น

ความชัดเจน	แผ่นภาพตัวหนังสือ การอ่านแผ่นภาพ สัญลักษณ์ รูปภาพ การชอบมองดู
ลานสายตา	เส้นรอบรูป ศูนย์กลาง
ความไวต่อสิ่งกระตุ้นตรงข้าม	พบความแตกต่างของวัตถุได้น้อย มองเห็นรายละเอียดเมื่อมีความแตกต่างเล็กน้อย
การมองเห็นสี	แยกกลุ่มสี เลือกกลุ่มสี
การตอบสนองต่อแสง	ไม่ตอบสนองต่อแสงจ้า ไม่สะดวกในแสงจ้า การปรับตัวช้า ต้องการแสงมากเป็นพิเศษ

ที่มา: Adams, 1990.

นอกจากนี้เรื่องของอายุ เพศ การตาบอดแต่กำเนิดหรือการตาบอดในภายหลังล้วนส่งผลต่อการรับรู้ของผู้พิการทางสายตาทั้งสิ้น โดยในเด็กตาบอดที่มีอายุมากกว่าจะมีการรับรู้และปรับตัวที่ดีกว่าเด็กตาบอดที่อายุน้อยกว่า ในขณะเดียวกันคนตาบอดเพศชายที่มีอายุเท่ากันจะมีความสามารถในการปรับตัวที่ดีกว่าเพศหญิง แม้กระทั้งการตาบอดแต่กำเนิดก็ส่งผลให้การรับรู้ มีการดำเนินชีวิตที่แตกต่าง ขาดประสบการณ์ และขาดพัฒนาการที่ส่งผลให้ระดับความสามารถด้อยกว่าคนที่มองเห็นโดยทั่วไป เนื่องจากคนตาบอดตั้งแต่กำเนิดไม่มีมโนภาพและไม่สามารถมีแนวคิดรวบยอดของสิ่งที่รับรู้ จึงเกิดความแตกต่างแม้ว่าจะปฏิบัติได้เท่าเทียมกัน (Andrews, 1983 and Fletcher, 1980)

2.1.3 <u>พฤติกรรมการรับรู้และการรับรู้สภาพแวดล้อมของคนตาบอด</u>

1) พฤติกรรมการรับรู้ของคนตาบอด

โดยปกติมนุษย์มีการเรียนรู้จากสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรา โดยอาศัยสติปัญญา และความจำ จึงเกิดเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพในทางตรง ซึ่งจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้จากสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัวเอง ซึ่งสามารถแบ่งประเภทของความสัมพันธ์ที่สำคัญมี 5 ประการ ได้แก่

ความสัมพันธ์ทางสภาพแวดล้อม สภาพแวดล้อมกายภาพมีคุณสมบัติในด้านแวดล้อม เช่น ความสว่าง ระดับเสียง ระดับอุณหภูมิ ความชื้น ความบริสุทธิ์ของอากาศ ฯลฯ คุณสมบัติเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวกับสภาวะ มนุษย์มีความสัมพันธ์กับสภาวะแวดล้อมทางด้านสรีระวิทยาและเลยไปถึงด้านจิตวิทยา โดยที่สภาพทางชีวภาพมนุษย์มีความจำกัดในความสัมพันธ์ระดับหรือภาวะต่าง ๆ เช่น ระดับเสียง หรือระดับอุณหภูมิที่สูงกว่าระดับปกติ ย่อมมีผลกระทบต่อร่างกายและจิตใจของมนุษย์

ความสัมพันธ์ทางความรู้สึก สภาพแวดล้อมทางกายภาพมีคุณสมบัติที่มีความสัมพันธ์กับอวัยวะและระบบประสาทสัมผัสต่าง ๆ ของมนุษย์ มนุษย์รับรู้คุณสมบัติต่าง ๆ ของสภาพแวดล้อมผ่านทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 โดยผ่านทางตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนังตามลำดับ สิ่งที่มนุษย์รับรู้นี้เป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวกับความรู้สึก (sensation) เช่น รูปร่างและสีสันต่าง ๆ ของสิ่งที่ปรากฏอยู่ในสภาพแวดล้อม

ความสัมพันธ์ทางมิติ มนุษย์สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมกายภาพในด้านขนาดของสิ่งต่าง ๆ และระยะห่างของสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งระยะห่างจากบุคคลอื่น อันเป็นคุณสมบัติของสภาพแวดล้อมทางด้านมิติ ความสัมพันธ์ทางมิตินี้เกี่ยวข้องกับกายวิภาคหรือโครงร่าง สัดส่วนของมนุษย์ทางสรีระวิทยา ทางจิตวิทยา ตลอดจนระบบนิเวศน์ของมนุษย์ เช่น ความสูงของโต๊ะและเก้าอี้ ย่อมมีขนาดที่สัมพันธ์กัน เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับสัดส่วนของร่างกายมนุษย์ในการใช้งาน และก่อให้เกิดความสบายในการนั่ง ซึ่งหมายถึงกายใช้พลังร่างกายอย่างจำกัด ความสัมพันธ์ทางมิตินอกจากจะเกี่ยวข้องกับขนาดแล้วยังเกี่ยวข้องกับระยะห่างด้วย ระยะห่างมีความสัมคัญโดยเฉพาะในระบบนิเวศวิทยาที่เน้นในเรื่องการกำหนดอาณาเขตรอบครอง (territoriality) และในเรื่องที่เว้นว่างส่วนบุคคล (personal space)

ความสัมพันธ์ทางทิศทาง นอกจากขนาดและระยะห่างแล้ว มนุษย์ยังมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพในด้านทิศทาง ทิศทางของสิ่งต่าง ๆ เป็นคุณสมบัติอีกอย่างหนึ่ง

ของสภาพแวดล้อมที่กำหนดตำแหน่งของบุคคลที่สัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งตำแหน่งของสิ่งต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กันทำให้ทราบว่าต้องเดินทางหรือเคลื่อนไหวไปในทิศทางใด สภาพแวดล้อมเกี่ยวกับทิศทาง จึงเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมที่เกี่ยวกับการเคลื่อนที่ ตลอดจนการเลือกที่ตั้งและการหันทิศทาง

ความสัมพันธ์ทางสัญลักษณ์ เป็นที่แน่นอนว่าสภาพแวดล้อมทางกายภาพจะต้องสื่อความหมายต่าง ๆ ผ่านทางสัญลักษณ์ อาจเป็นการใช้สัญลักษณ์โดยตรงที่เป็นภาษา หรือจะเป็นการใช้สัญลักษณ์โดยสถาพแวดล้อมทางกายภาพ จากองค์ประกอบทางกายภาพที่เราได้จากการรับรู้จากสิ่งที่ปรากฏอยู่ สภาพแวดล้อมทางสัญลักษณ์เป็นคุณสมบัติที่จำเป็นต่อการคาดคะเนพฤติกรรมที่เหมาะสมที่ควรเกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมนั้น ๆ ทำให้บุคคลปฏิบัติตัวได้ถูกต้อง นอกจากนี้ความสัมพันธ์ทางสัญลักษณ์ยังรวมถึงความสัมพันธ์ทางด้านสุนทรียภาพด้วยซึ่งมีผลกระทบต่อความรู้สึก (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, 2535)

สำหรับคนตาบอดแล้วความเข้าใจในสภาพแวดล้อมมีความสำคัญมาก เพราะคนตาบอดจะใช้ประสาทสัมผัสที่เหลืออยู่เรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว เพื่อบอกให้ตัวเองทราบอยู่ตลอดเวลาว่าขณะนี้เขาอยู่ที่ไหน กำลังจะไปในทิศทางใด การรับรู้สภาพแวดล้อมของผู้พิการทางสายตานั้น เป็นการได้รับข้อมูลผ่านประสาทสัมผัสที่เหลืออยู่ แล้วนำข้อมูลเหล่านั้นผ่านระบบเชิงวิเคราะห์ทางสมองด้วยความคิด ความจำ ความเข้าใจจนเกิดเป็นความรู้ ซึ่งต้องอาศัยทักษะการปรับตัวและการเคลื่อนไหว (orientation and mobility: O&M) เป็นการฝึกทักษะที่ช่วยให้คนตาบอดเรียนรู้สภาพแวดล้อมจนสามารถสร้างมโนภาพในสมองได้ การทำรหัสของข้อมูลในสภาพแวดล้อมเกี่ยวข้องกับสิ่งชี้แนะภายนอก กรอบโครง การจัดร่างกาย การจดจำลำดับการเคลื่อนไหว ทำให้คนตาบอดเกิดภาพการจัดในสมองได้เช่นเดียวกับแผนที่การรู้ เป็นความสามารถในการเดินทางหรือการปรับตัวในสภาพแวดล้อมเพื่อเดินทางโดยลำพังของคนตาบอด ความแตกต่างของการตอบสนองของคนตาบอดสนิทระหว่างคนที่ได้รับการฝึกฝนทักษะการตอบสนองในสิ่งที่ตนเองรู้สึกกับระยะเวลาของการตาบอด ภายในห้องปฏิบัติการทดสอบลำดับการตอบสนองของกลุ่มตัวอย่าง Emmons, Alyson J. พบความคล้ายคลึงกันสองประการ คือ การเข้าถึงและการหลบหลีกสำหรับคนที่ได้รับการฝึกฝน มีการใช้จุดสังเกตในส่วนที่มีการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมและสร้างแหล่งสังเกตใหม่มากกว่า แต่โดยรวมมีการตอบสนองในอัตราที่ดีไม่คำนึงถึงว่าจะมีสัญญาณให้หรือไม่ การเปรียบเทียบการใช้จุดสังเกตเพื่อการปฏิบัติกับระยะเวลาการตาบอดไม่มีความแตกต่างกันมากนักระหว่างการปฏิบัติของแต่ละบุคคลกับการที่สถานการณ์บังคับ ทำให้พฤติกรรมการรับรู้ของคนตาบอดจะแตกต่างจากคนปกติ ดังนี้

การเรียนรู้ของคนตาบอดแต่กำเนิดยากกว่า เพราะไม่เคยรู้เคยเห็นในสิ่งต่าง ๆ มาก่อน มาสามารถนำสิ่งที่เรียนไปเปรียบเทียบกับสิ่งที่มีอยู่ ต้องใช้ประสาทสัมผัสอื่นช่วย เพื่อสร้างจินตนาการถึงรูปลักษณ์ของสิ่งต่าง ๆ การเรียนการสอนจึงจำเป็นต้องมีอุปกรณ์พิเศษเพื่อช่วยให้คนที่ตาบอดนั้นเข้าใจถึงรูปร่างของสิ่งต่าง ๆ ได้ดีขึ้น เช่น ภาพนูน หุ่นจำลอง

กริยาท่าทาง การแสดงออกโดยทั่วไปจะแตกต่างจากคนปกติ อันเนื่องมาจากไม่เคยเห็นพฤติกรรมของคนปกติมาก่อน เช่น การเดิน การนั่ง การรับประทานอาหาร ฯลฯ ดังนั้นคนตาบอดจึงต้องได้รับการสอนอย่างใกล้ชิดและเอาใจใส่

คนตาบอดมักชอบหลบอยู่ในมุมเงียบ ๆ ชอบอยู่คนเดียวโดยใช้ประสาทสัมผัสด้านอื่น ๆ ในการเรียนรู้ โดยการจับและลูบคลำวัสดุสิ่งของต่าง ๆ เพื่อช่วยให้เรียนรู้จากผิวสัมผัสของวัตถุ นอกจากนี้คนตาบอดอาจใช้วิธีการดมเพื่อเรียนรู้รายละเอียดของสิ่งนั้นให้มากขึ้น

การพัฒนาทางการพูดของคนตาบอดมักอยู่ในเกณฑ์ปกติ เพราะใช้ประสาทหูเป็นส่วนใหญ่ แต่การพูดอาจจะพูดเสียงราบเรียบ ไม่ค่อยมีระดับเสียง ไม่ค่อยใช้สีหน้าท่าทางประกอบการพูด

คนตาบอดแต่กำเนิดมีวัฒนาการเคลื่อนไหวที่ช้ากว่าปกติ และจะกลัวลักษณะพื้นผิวที่ไม่เคยพบมาก่อน จำเป็นต้องใช้การได้ยินเสียงเพื่อหลบหลีกสิ่งกีดขวาง เวลาเดินมักจะยื่นมือไปข้างหน้า เพราะกลัวจะชนสิ่งกีดขวาง ขณะเดินมีการแกว่งแขนไม่เหมือนคนปกติ คือ ก้าวเท้าขวามือขวาก็แกว่งไปข้างหน้า ซึ่งในคนปกติจะแกว่งมือซ้ายเวลาที่ก้าวเท้าขวา

คนตาบอดชอบโยกตัวไปมา พยักหน้า บางคนทำท่าสูดดมกลิ่นตลอดเวลาและศีรษะไม่อยู่นิ่ง ซึ่งเชื่อกันว่าความเหงาและความเบื่อทำให้เกิดพฤติกรรมเหล่านี้ หากออกไปพบปะผู้คนมาก ๆ ก็ทำให้มีการเคลื่อนไหวไปที่ต่าง ๆ กระตุ้นให้คนตาบอดมีความสนใจอยากเรียนรู้ โดยจะใช้ประสาทสัมผัสอื่นที่เหลืออยู่ และจะทำให้พฤติกรรมแปลก ๆ นั้นหายไป (กิตติศักดิ์ เดชาวิทย์, 2543, น. 10-11) ความต้องการที่จะพึ่งพาผู้อื่นอยู่ตลอดเวลาของคนตาบอดจะแตกต่างกับคนทั่วไป อาจมีสาเหตุจากการตาบอดหรือเกิดจากบุคลิกภาพที่เป็นแบบนั้นจริง ๆ เพราะคนตาบอดมีบุคลิกภาพที่พึ่งพาผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา จะไม่เพียงแต่พึ่งพาอาศัยผู้อื่นทางด้านร่างกายนั้น แต่ทางด้านจิตใจก็ต้องพึ่งพาผู้อื่นตามไปด้วย (ศุภพงษ์ ธรรมสารสุนทร, 2541, น. 126)

2) การรับรู้สภาพแวดล้อม

แนวความคิดของ Downs and Stea อธิบายว่า “การรับรู้ข้อมูลและนำข้อมูลผ่านระบบเชิงวิเคราะห์ทางสมองด้วยความคิด ความจำ ความเข้าใจจนเกิดความรู้ เป็นกระบวนการที่คนเรียนรู้รหัสในสภาพแวดล้อม สะสม จดจำ ระลึก และแปลความหมายของข้อมูลที่เกี่ยวข้องใน

ลักษณะที่เชื่อมโยงกันระหว่างที่ตั้ง และคุณสมบัติของสภาพแวดล้อมที่มนุษย์ดำรงอยู่ขณะนั้น” ความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายหลังจากการรับรู้ที่สัมพันธ์กับความต้องการของบุคคล เป็นกระบวนการต่อเนื่องแบบสองทาง โดยมีปัจจัยส่งเสริมการจดจำ 4 ประการ คือ องค์ประกอบของอาคาร การมองเห็นและการเข้าถึง การใช้งาน การสื่อสารทางสัญลักษณ์ (Paul Arthur and Romedi Passini, 1992, p. 37) ซึ่งการแยกแยะคุณสมบัติทางสภาพแวดล้อมเป็นสิ่งสำคัญอย่างมากสำหรับการปฏิบัติตัวหรือทำกิจกรรมภายในสภาพแวดล้อม เพื่อให้สอดคล้องไปกับความพิการนั้น ๆ โดยความถูกต้องของการรับรู้ขึ้นอยู่กับปัจจัย 2 ปัจจัย คือลักษณะของสิ่งชี้แนะและลักษณะของตัวผู้รับรู้ โดยความแตกต่างของการแปลความหมายและการตอบสนองพฤติกรรมขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของสิ่งชี้แนะ ประสบการณ์ ความต้องการหรือจุดมุ่งหมายขณะนั้น และต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับองค์ประกอบที่ปรากฏในสภาพแวดล้อม กับความเข้าใจลักษณะที่มีอยู่

กระบวนการรับรู้ของคนตาบอดเป็นความสัมพันธ์ระหว่าง ประสาทรับรู้ นำข้อมูลผ่านสัมผัสที่เหลืออยู่ไปสู่การวิเคราะห์ การรวบรวมข้อมูลและจัดแบ่งประเภทตามความน่าเชื่อถือ การคัดเลือกเพื่อใช้ในการปรับตัวเข้าสู่สภาพแวดล้อมอย่างเหมาะสม การวางแผนวางรูปแบบของการเคลื่อนไหวและทำการเคลื่อนไหวไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ ความสามารถในการรับรู้ของคนตาบอดนั้น ผู้พิการทางสายตาเองต้องมีความเข้าใจในองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ จุดสังเกต สิ่งชี้แนะ ระบบการลำดับตัวเลข การวัดระยะทิศทาง และการทำความคุ้นเคยด้วยตัวเอง (อุษา ขำประยูร, 2531, น. 5-6) ดังภาพที่ 2.2 ทำให้ในการรับรู้ที่เกิดจากการสัมผัสที่ผสานเข้ากับการเคลื่อนไหวนั้นจะเกิดการรับรู้ได้ถูกต้องน้อยกว่าและช้ากว่าการรู้ด้วยการมองเห็น จากการแปลความหมาย

ภาพที่ 2.2

ความสัมพันธ์ของกระบวนการรับรู้ของคนตาบอด

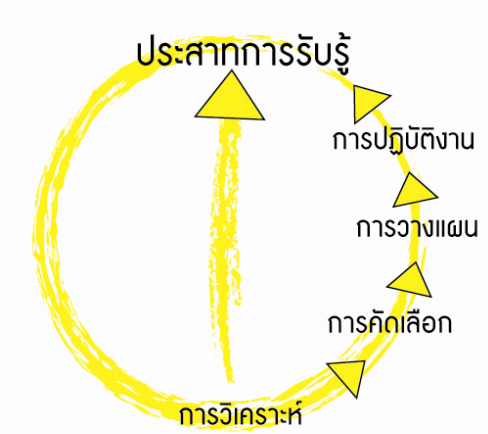

ที่มา: อุษา ขำประยูร, 2531

แนวคิดของ แอนน์ แอล คอร์น (Anne L. Corn) ความสามารถในการรับรู้ของคนตาบอดเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่าง 3 ปัจจัยสำคัญ ประกอบไปด้วย ความสามารถในการมองเห็น ความพร้อมและความสามารถเฉพาะบุคคล และสิ่งชี้แนะทางสภาพแวดล้อม

ภาพที่ 2.3

แบบจำลองแนวคิดของคอร์น

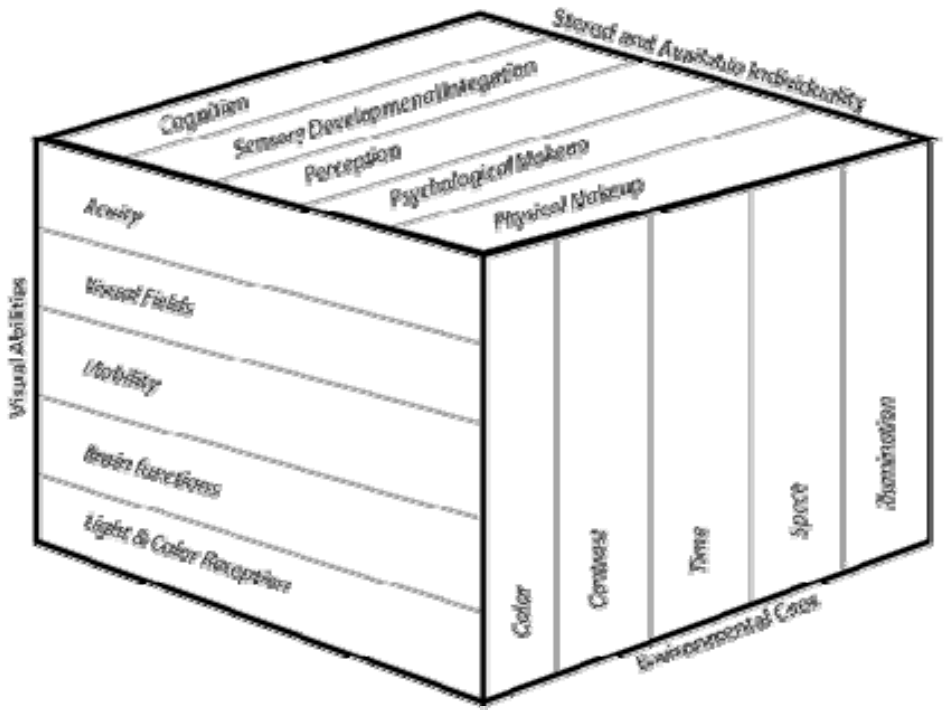

ที่มา: Corn, 1983.

ความสามารถในการมองเห็น ประกอบไปด้วย ความชัดเจนในการมองเห็น ลานสายตา การเคลื่อนไหวของลูกตา การสั่งการของสมอง และการรับแสงและสีรวมถึงสภาวะของการขาดสี

ความพร้อมและความสามารถเฉพาะบุคคล หมายถึง ประสบการณ์ที่ผ่านมาในอดีตและการตอบสนองต่อสิ่งชี้แนะใหม่ ๆ หรือสำหรับสร้างความพยายามในการจดจำ และความสามารถในการรับรู้สิ่งที่เห็นประกอบด้วยการเข้าใจ การพัฒนาด้านการผสานทางสัมผัส การรับรู้ลักษณะทางจิตใจและร่างกาย รวมถึงการพัฒนาการทางการเคลื่อนไหวและสุขภาพ

สิ่งชี้แนะทางสภาพแวดล้อม เป็นคุณลักษณะที่อาจทำให้คนตาบอดมองเห็น สำหรับคนตาบอดบางคนมองเห็นตั้งแต่แรกเกิดหรือเรียนรู้การมองเห็นภายหลัง ประกอบด้วยสี สีแท้ ความสดใส น้ำหนัก ความแตกต่างที่สร้างโดยสีและแสงบนวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่ง ช่วงเวลา ความถี่ เวลาที่ใช้ และความเร็ว ลักษณะสภาพแวดล้อม ขนาด ความยุ่งเหยิง รูปแบบ ระยะทาง ความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุ เส้นรอบรูป ความสว่าง ชนิดของแสงและการสะท้อนของวัตถุ โดยแต่ละปัจจัยสามารถใช้วัดความเป็นอิสระของตัวแปรอื่น ๆ ได้ การเปลี่ยนแปลงปัยจัยใดปัจจัยหนึ่งอาจช่วยเพิ่มหรือขยายอัตราการเปลี่ยนแปลงของแต่ละปัจจัย

องค์ประกอบในการมองเห็นวัตถุทั่วไป ประกอบไปด้วย ขนาดของวัตถุ ความแตกต่างระหว่างภาพกับพื้นหลัง เวลาในการมองเห็น รวมไปถึงการสะท้อนของวัตถุ และสี

สีเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการรับรู้สำหรับคนตาบอดเลือนลาง จากการศึกษาของนักจิตวิทยาชาวฝรั่งเศส ชื่อ ดูเปิลซิส (Duplessis) พบว่า ร้อยละ 20 ของกลุ่มตัวอย่างคนตาบอดที่ทำการศึกษานั้นรับรู้ความแตกต่างของสีได้ การรับรู้สีเป็นความรู้สึกที่มองเห็นได้โดยแตกต่างกันไปตามปัจจัยแวดล้อมที่มีอิทธิพล ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพของสีประจำวัตถุ ความสามารถในการมองเห็นสี ช่วงเวลาของแสง เทคโนโลยีและวัฒนธรรม (Paul Arthur and Romedi Passini, 1992, p. 37) นอกจากนี้สีที่ดวงตามองเห็นก็ขึ้นอยู่กับสเปกตรัมของแหล่งกำเนิดแสง ช่วงแสงที่ดวงตามองเห็นได้อยู่ในช่วงประมาณ 380-770 นาโนเมตร ซึ่งให้สีแตกต่างกันไปตามความยาวของคลื่น ดังตารางที่ 2.3 โดยจะผสมผสานกันคล้ายสีที่เกิดจากรุ้ง

ตารางที่ 2.3

สเปกตรัมของแสงที่ดวงตามองเห็น

สี	ความยาวคลื่น (nm.)
ม่วง	380 – 430
น้ำเงิน	430 – 490
เขียว	490 – 560
เหลือง	560 – 590
แดง	630 – 770

ที่มา: สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี คลองหก, 2550.

ทฤษฎีสีที่นิยมใช้ในการศึกษาทดลองเป็นอย่างมากคือ ระบบมันเซลล์ (The Munsell System) ปัจจุบันเป็นระบบมาตรฐานของกรรมวิธีผลิตสี มีการกำหนดรายละเอียดสีในสภาพที่มีแสงสว่างตอนกลางวันลงในแผนผังสี โดยแนวคิดพื้นฐานของระบบนี้ สีมี 3 มิติ คือ ความเป็นสีแท้ (hue) ค่าของสีหรือความสว่างสี (value) และความจัดของสี (chroma)

ความเป็นสีแท้ ประกอบไปด้วยสีหลักและสีระหว่างกลาง โดยสีหลักมี สีแดง สีเหลือง สีเขียว สีน้ำเงิน และสีม่วง ค่าของสีเป็นค่าน้ำหนักความสว่างและความมืดของสี จะแสดงบนสเกลสีเทาโดยให้ต่างตั้งแต่ 0 (ดำ) ถึง 10 (ขาว) ความจัดของสีหรือค่าแสดงความบริสุทธิ์ของสีแต่ละสีแสดงความเด่นชัดของแต่ละสีโดยไม่มีสีขาวเจือปน แสดงได้ 14 ระดับ คุณสมบัติทั้งสามนี้มีความสัมพันธ์กัน ดังภาพที่ 2.4 โดยแถบวงกลมแสดงสีแท้ แกนตั้งแสดงค่าน้ำหนักของสี แกนนอนแสดงความจัดของสี

ภาพที่ 2.4

ความสัมพันธ์ระหว่างคุณสมบัติของสีในระบบมันเซลล์

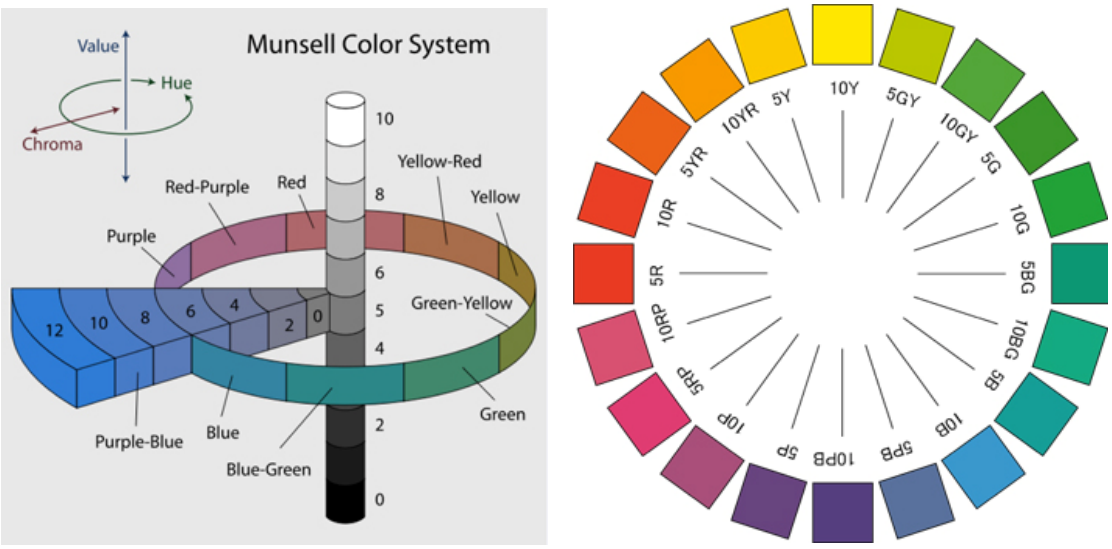

ที่มา: วิกิพีเดียสารานุกรมเสรี, 2548.

ภาพที่ 2.4

ความสัมพันธ์ระหว่างคุณสมบัติของสีในระบบมันเซลล์

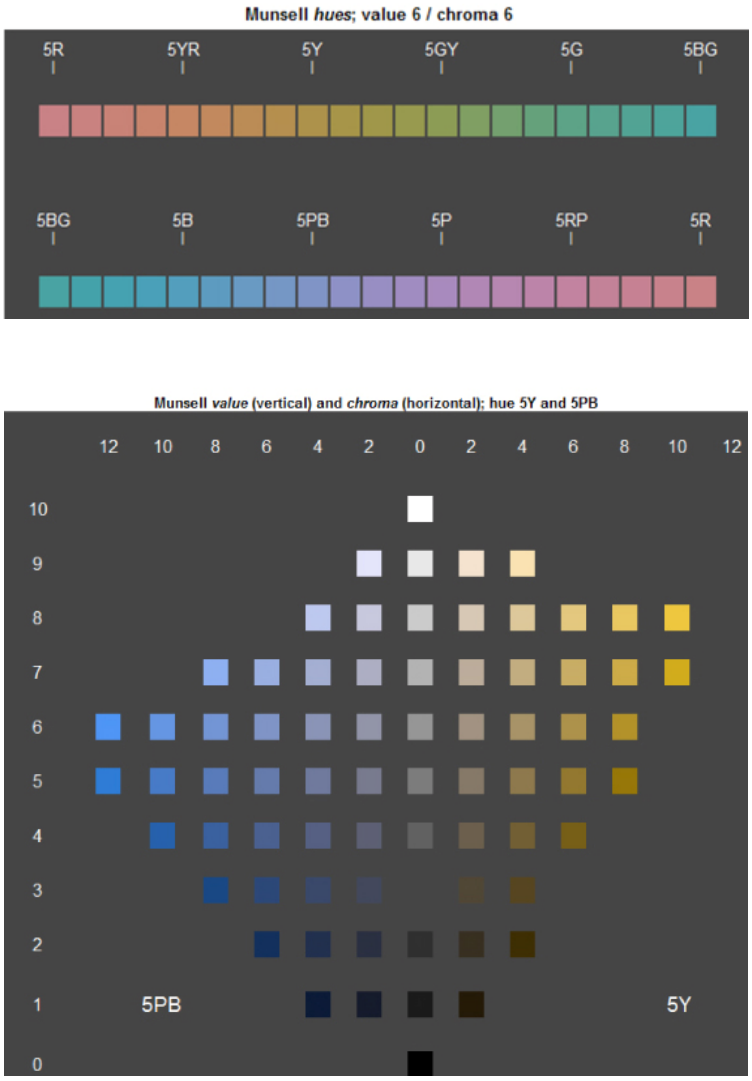

ที่มา: วิกิพีเดียสารานุกรมเสรี, 2548.

ในการศึกษาครั้งนี้ได้กำหนดค่าของสีที่ระดับ 5 และมีความจัดของสีตามความเด่นชัดของสีแต่ละระดับ การระบุสีจะใช้สัญลักษณ์ 3 หรือ 4 ตัว โดยเริ่มจากความเป็นสีแท้ ค่าของสีและความจัดของสีตามลำดับ ดังนี้ สีแดง (R5/14) สีเหลือง (Y5/6) สีเขียว (G5/10) สีน้ำเงิน (B5/8) สีม่วง (P5/12) และความสามารถของคนตาบอดในการมองเห็นสีนั้น หมายถึง การแยะแยะสีและการเลือกสีได้อย่างถูกต้อง การศึกษาของจง บุญประชา เกี่ยวกับการออกแบบสภาพแวดล้อมทางกายภาพภายในห้องเรียนสำหรับคนตาบอดชั้นประถมปีที่ 1 - 6 เกี่ยวกับการ

รับรู้สีจำนวน 14 สี โดยให้คนตาบอดเลือกสีที่มองเห็นชัดเจนที่สุด 3 อันดับที่ระยะการมอง 0.50 เมตร พบว่าคนตาบอดเลือก สีเหลือง ร้อยละ 22.33 สีขาว ร้อยละ 14.44 และสีเขียวเหลือง ร้อยละ 13.90 และในส่วนของแม่สีทั้ง 5 สี คนตาบอดมีการรับรู้ สีเหลือง ร้อยละ 22.33 สีแดง ร้อยละ 7.77 สีเขียว ร้อยละ 3.33 สีน้ำเงิน ร้อยละ 1.1 และสีม่วง ร้อยละ 0.56 ตามลำดับ ดังนั้นความสามารถของการรับรู้สีของคนตาบอดจึงวัดได้โดยการระบุและการแยกแยะสีของเครื่องหมาย

การรับรู้ของคนตาบอดเกี่ยวกับขนาดของวัตถุ หรือภาพเครื่องหมายเลือกจากการใช้งาน ซึ่งขนาดความกว้างและความสูงของเครื่องหมายมีความสัมพันธ์ที่ต้องนำมาพิจารณาเป็นสำคัญ โดยการตัดสินใจออกแบบเรื่องขนาดของเครื่องหมายขึ้นอยู่กับชนิดของเครื่องหมาย ความต้องการ หรือระยะทางการมองเห็นของผู้ดู ตารางที่ 2.4 แสดงขนาดกับระยะทางการมองเห็นของคนสายตาปกติทั่วไป สำหรับคนตาบอดนั้นยังไม่มีกฎหมายหรือการระบุที่แน่ชัด เพียงแต่มีการระบุไว้กว้าง ๆ ว่าเครื่องหมายภาพสำหรับคนตาบอดควรมีขนาดความสูงไม่ต่ำกว่า 100 มิลลิเมตร จึงเลือกลูกศรเป็นภาพสมมติในการศึกษานี้

ตารางที่ 2.4

ขนาดกับระยะทางการมองเห็นของคนสายตาปกติทั่วไป

ขนาด (มิลลิเมตร)	ระยะทาง (เมตร)
125	14.00
175	24.00
200	30.00
250	39.00
300	47.00

ที่มา: ทองเจือ เขียดทอง, 2542

คนตาบอดมีข้อจำกัดในเรื่องระยะทาง การจดจำรูปร่างและขนาดที่มองเห็นได้ของเครื่องหมาย จึงต้องนำมาเป็นปัจจัยที่พิจารณาเทียบกับการมองเห็นของคนที่มองเห็นปกติ ขนาดของเครื่องหมายที่คนปกติมองเห็นในระดับสายตามีค่าเฉลี่ยประมาณ 25 มิลลิเมตร ต่อระยะการมองเห็น 0.90-1.20 เมตร ซึ่งความชัดเจนในการมองเห็นนี้สัมพันธ์กับระยะทางที่มองด้วย จากการทดสอบระยะที่คนตาบอดสามารถมองเห็นได้ของ N.Barragr พบว่าคนตาบอดสนิทสามารถ

มองเห็นอยู่ที่ระยะ 0.30-0.90 เมตร คนตาบอดทั่วไปสามารถมองเห็นได้ที่ระยะประมาณ 2 เมตร คนตาบอดเลือนลางระดับที่ 2 สามารถมองเห็นอยู่ที่ระยะ 1.50-3.00 เมตร คนตาบอดเลือนลางระดับที่ 1 สามารถมองเห็นอยู่ที่ระยะ 6.00 เมตรหรือต่ำกว่า

การทดสอบความชัดเจนการมองเห็น ใช้แผนภาพของ Snellen ที่มีอักษรตัวอีขนาดใหญ่ 85 มิลลิเมตร ไล่ขนาดไปจนถึงตัวอักษรอีขนาดเล็ก 45 มิลลิเมตร ทดสอบโดยไล่บรรทัดตัวอักษรที่เหนือกว่าความสามารถที่มองเห็นได้ชัดเจน ที่ระยะห่างจากแผนภาพ 6.00 เมตร ระดับความชัดเจนที่สายตาคนปกติสามารถอ่านได้อย่างชัดเจนอยู่ที่ 6.00, 9.00, 12.00, 18.00, 24.00, 36.00 และ 60.00 เมตร ตามลำดับ ดังภาพที่ 2.5 ระยะทางการมองเห็นยังเกี่ยวข้องกับองศาการมองด้วย เนื่องจากคนตาบอดมีข้อจำกัดในการเคลื่อนไหวศีรษะและการปรับสายตาให้ชัดเจน ในการศึกษากำหนดตำแหน่งของการทดสอบระยะทางการมองเห็นเครื่องหมายที่ระดับสายตาคิดเป็นความสูงจากพื้นที่ 1.50 เมตร

ภาพที่ 2.5

แผนภาพตัวอักษรของ Snellen

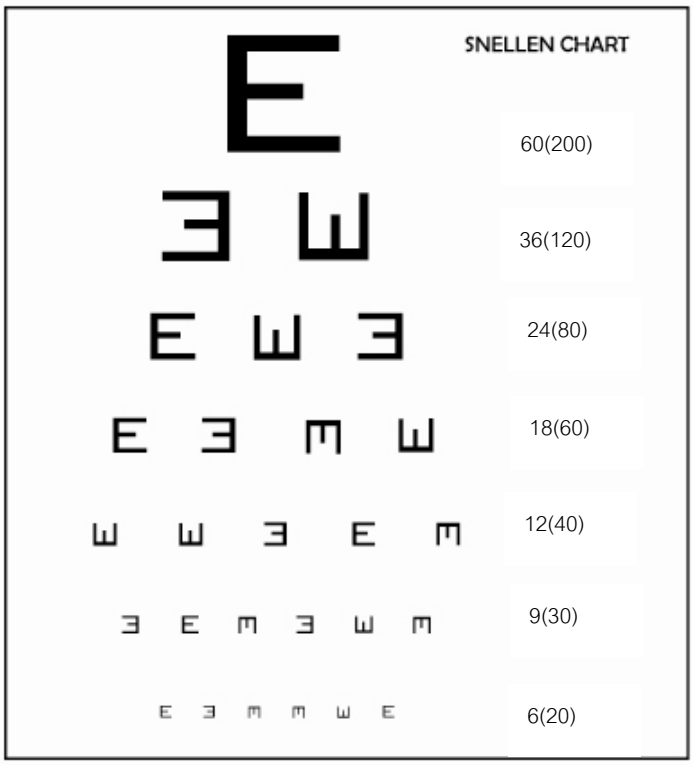

ที่มา: ทองเจือ เขียดทอง, 2542.

พื้นผิว สำหรับคนตาบอดการสัมผัสกับวัตถุต่าง ๆ มีประโยชน์ที่จะช่วยให้เกิดความคุ้นเคยและรับรู้สภาพแวดล้อมดียิ่งขึ้น จะเป็นการช่วยพัฒนาอย่างมาก ถ้าคนตาบอดได้ฝึกฝนจากของจริง ซึ่งคนตาบอดควรจะมีความรู้เกี่ยวกับ ลักษณะของพื้นผิว ของอุณหภูมิ ข้อแตกต่างของวัตถุต่าง ๆ แม้กระทั่งการเปรียบเทียบขนาด น้ำหนักและรูปร่าง คุณสมบัติของพื้นผิวของวัตถุ มี 3 ประเภท คือ พื้นผิวด้าน (matte) เนื่องจากมีพื้นผิวที่ขรุขระ จึงมีการหักเหของแสงมาก เกิดการสะท้อนแสงไปคนละทิศทาง จึงดูเหมือนสะท้อนแสงได้น้อย พื้นผิวกึ่งมันกึ่งด้าน (semi gloss) มีการสะท้อนแสงปานกลาง พื้นผิวมัน (glossy) มีพื้นผิวที่เรียบมากจึงสะท้อนแสงได้ดี ดังนั้นวัตถุที่มีสีเดียวกันแต่มีพื้นผิวที่ต่างกัน วัตถุที่มีผิวมันจะดูมีสีเข้มกว่าวัตถุที่มีผิวด้าน เมื่อโดนแสง

การศึกษาส่วนใหญ่เน้นไปที่การรับรู้ความหยาบซึ่งเป็นคุณสมบัติที่เด่นชัดของพื้นผิว ในบางสภาพแวดล้อมพื้นผิวถูกใช้เพื่อการหาทางสำหรับคนตาบอด อาจใช้เน้นย้ำเส้นทางที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างกระทันหัน หรือเส้นทางที่ซับซ้อน พื้นผิวที่ใช้สำหรับหาทางหรือนำทางอาจมีระดับความหยาบและรูปแบบที่ไม่แตกต่างจากลักษณะที่ปรากฏทั่วไป แต่อาจมีความแตกต่างกันไปของวัสดุ ธรรมชาติของการรับรู้โดยสัมผัสนั้น มีข้อสังเกตคือ การประมวลผลระหว่างการสัมผัสจะช้าและมีความถูกต้องน้อยกว่าการมองเห็น ถึงแม้ว่าการมองเห็นเป็นสัมผัสที่ชัดเจนในการรับรู้ข้อมูลของสถาพแวดล้อม แต่เมื่อใดที่เราขาดความชัดเจนด้านการมองเห็นจะทำให้การจดจำรูปร่างไม่แม่นยำ หากผสานข้อมูลที่ไม่ชัดเจนนั้นกับการสัมผัส ลูบหรือคลำแล้ว การจดจำรูปร่างที่ไม่ชัดเจนจะเป็นเรื่องที่ดีขึ้น จากการทดสอบของ Gibson ในปี 1950 เกี่ยวกับการรับรู้ความเข้มของพื้นผิวโดยตัวแปรขนาดคงที่ อ้างถึงว่าวัตถุมีผิวพื้นแบบเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ ความเข้มสามารถบอกเราถึงระยะของขนาดและองค์ประกอบที่แวดล้อมวัตถุ รูปแบบของพื้นผิวที่เรามองเห็นภายในอาคารส่วนใหญ่มีรูปแบบเรขาคณิต โดยข้อสังเกตที่ใช้ในการแยกแยะรูปแบบกับพื้นผิว คือ ขนาดและสัดส่วน หากระยะของรูปแบบมีขนาดเล็กอาจกลายเป็นพื้นผิว ขณะเดียวกันถ้าพื้นผิวมีขนาดใหญ่อาจกลายเป็นรูปแบบได้เช่นกัน ดังนั้นในการออกแบบสิ่งนี้ต้องพึงระวัง (Arg Isaac Friba, 1971, p. 100)

การศึกษาเกี่ยวกับการประเมินความหยาบของพื้นผิวนั้น ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าคนตาบอดส่วนใหญ่แยกแยะความแตกต่างของพื้นผิวทั้งขนาดความกว้างของร่อง และความลึกของร่องที่แกะเพื่อใช้ในการทดสอบ กลุ่มตัวอย่างที่เข้ารับการทดสอบของ Lederman et l. ทั้งหมดรับรู้ร่องที่มีขนาดกว้างที่เป็นความหยาบมากกว่าร่องแคบ ทำให้การรับรู้ความหยาบของพื้นผิวช่วยคนตาบอดในการหาทางขณะที่เดินผ่านเข้าไปในสภาพแวดล้อม โดยพื้นผิวควรมีรูปแบบที่

สอดคล้องกับผิวพื้นภายในอาคาร เมื่อรูปแบบคงที่ ความลึกด้านข้างคงที่ การประเมินความหยาบของพื้นผิวจากความกว้างร่องจึงเป็นตัวแปรที่ชี้วัดโดยแนวโน้มการรับรู้ความหยาบของพื้นผิวเพิ่มขึ้นเมื่อร่องมีขนาดกว้างมากขึ้น ทั้งความเข้าใจง่ายทางสถาปัตยกรรมมีผลต่อระดับกิจกรรม โดยคนตาบอดสามารถพัฒนาการประมวลผลข้อมูลที่ได้รับจนพบเครื่องหมายนำทาง ทั้งยังช่วยลดความสับสนในการรับรู้ จากการจัดการข้อมูลในสภาพแวดล้อมที่เป็นระเบียบ มีแบบแผน เข้าใจง่ายและชัดเจน

2.1.4 <u>สัญลักษณ์นำทางและการหาทาง</u>

1) สัญลักษณ์นำทาง

คุณสมบัติของบล็อกนำทาง (detectable warning) ที่สำคัญที่สุด คือ ต้องแตกต่าง ทั้งในแง่ของพื้นผิวสัมผัส สีที่มองเห็นได้ง่าย เช่น สีเข้มบนพื้นสีอ่อน โดยสัญลักษณ์ที่แสดงนั้นมีรูปแบบทั้งแบบปุ่มนูน และแบบแถบยาว ภาพที่ 2.6 แสดงสัญลักษณ์บล็อกนำทาง

ภาพที่ 2.6

สัญลักษณ์บล็อกนำทาง

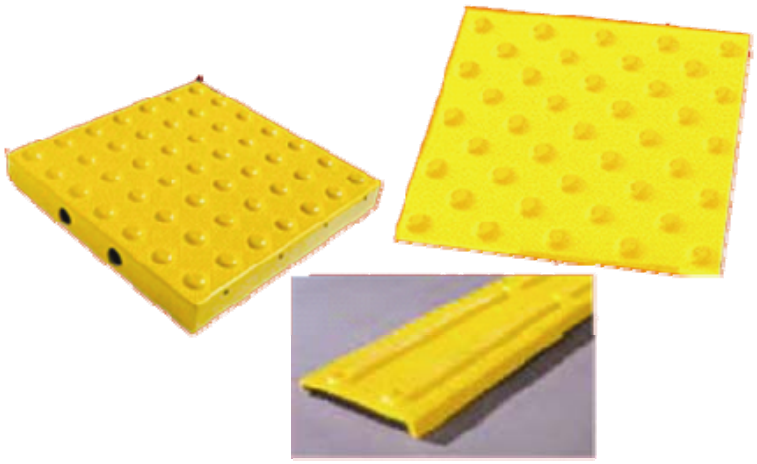

ที่มา: Land Transport Safety Authority, 2001.

ความหมายของบล็อกนำทางต่างกันไปตามรูปแบบที่ปรากฏ แต่มีความหมายชัดเจน โดยพื้นผิวปุ่มนูนแทนโอกาสเกิดอันตราย ขณะที่พื้นผิวแถบยาวหมายถึงพื้นที่โล่งหรือความ

ปลอดภัยในการใช้งาน บล็อกนำทางที่มีลักษณะเป็นปุ่มนูนเรียงกันเป็นแนวเดียว ใช้เพื่อสื่อความหมายว่าพื้นที่ติดต่อกับถนน หรือทางรถผ่าน หากมีการเรียงสลับสับหว่างหรือเป็นแถบนูนแบนความหมายจะเปลี่ยนไปในความหมายว่า ส่วนพื้นที่ด้านหน้าติดต่อกับชานชาลารถไฟ หรือทางต่างระดับ มีการยกพื้นสูงขึ้น บล็อกที่มีรูปแบบเป็นแถบนูนยาวสี่เหลี่ยมเว้นเป็นจังหวะ มีความหมายว่าพื้นที่นี้ติดต่อกับบริเวณโล่ง ไม่มีอันตรายหรือสิ่งกีดขวาง แต่ถ้าหากเปลี่ยนรูปร่างไปเป็นแถบยาวหน้าตัดครึ่งวงกลม ความหมายจะเปลี่ยนไปในทางตรงกันข้าม คือ ทางเดินด้านหน้าอันตราย อาจมีการเปลี่ยนระดับ หรือติดทางรถไฟ ดังภาพที่ 2.7 โดยทั่วไปใช้สีเหลืองในการให้สัญลักษณ์

ภาพที่ 2.7

รูปแบบบล็อกนำทาง (Detectable warning)

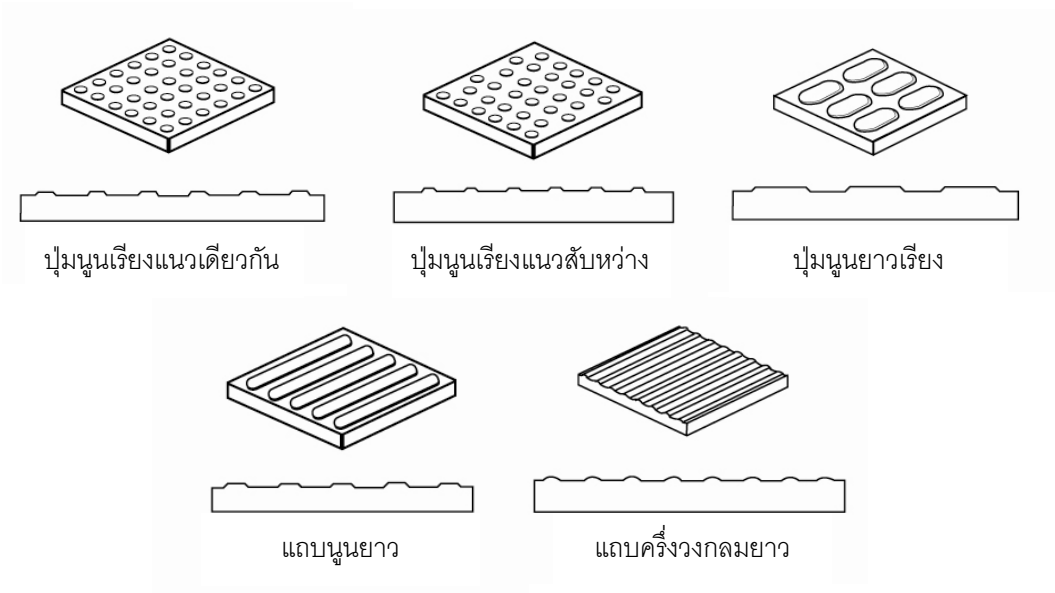

ที่มา: Land Transport Safety Authority, 2001.

ในการออกแบบสัญลักษณ์เพื่อการใช้งานบล็อกนำทางนั้น ขนาดและสัดส่วนของคนตาบอดที่ศึกษา เป็นส่วนสำคัญในการกำหนดพื้นที่การใช้สอยพื้นและฝาผนัง โดยเฉพาะพื้นที่ส่วนสัญจร

2) การหาทาง

การหาทางเป็นทักษะที่คนส่วนใหญ่นำมาใช้ เพื่อให้สามารถค้นพบเส้นทางอย่างรวดเร็วเมื่อต้องไปในสถานที่หรือเส้นทางที่ไม่คุ้นเคยเสมอ ๆ การค้นหาพร้อมกับเครื่องหมายและเครื่องช่วยชี้นำอื่น ๆ เมื่อมีการบรู้แผนที่ไม่สมบูรณ์ การหาทางจึงให้ความสำคัญกับ 2 สิ่ง คือ การเคลื่อนไหว และการจดจำสิ่งที่ปรากฏในสภาพแวดล้อม Gluck นิยามการค้นหาทางว่า “เป็นกระบวนการที่ใช้ปรับตัวและค้นหา ภาพรวมของการค้นหาทางคือความถูกต้องของตำแหน่งใหม่จากจุดหนึ่งไปยังจุดอื่น ๆ ในพื้นที่ขนาดใหญ่” การค้นหาทางผู้ค้นหาต้องการรับข้อมูลจากสภาพแวดล้อมในการวางแผน และจากสภาพแวดล้อมขณะที่กำลังเคลื่อนไหวอยู่ ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ขนาดใหญ่จึงมักเรียนรู้จากสิ่งที่ค้นพบ การค้นหาของคนทั่วไปสามารถใช้สายตาสำรวจพื้นที่ มองความสัมพันธ์ของพื้นที่ ที่ว่าง เครื่องหมายและสร้างแผนภาพขึ้นภายในใจได้อย่างรวดเร็ว แต่สำหรับคนตาบอดนั้นอาจมีปัญหาในการปรับตัวให้คุ้นเคย การสัมผัสรับรู้ข้อมูลใหม่ รวมถึงการรักษาเส้นทางให้ต่อเนื่อง ในการค้นหาทางของคนตาบอดนั้น จำเป็นต้องอธิบายหรือให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่าต้องการค้นหาอะไร อะไรบางที่ต้องชี้นำ เพื่อส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจในการค้นหาเป้าหมายเป็นแผนที่การรู้ ความเข้มข้นของข้อมูลในพื้นที่และข้อมูลทางสภาพแวดล้อมที่ได้รับต้องสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ให้รับรู้ผ่านสัมผัสต่าง ๆ ที่มากกว่าการมองเห็น ข้อมูลเป็นสิ่งสำคัญที่คนตาบอดให้ความเชื่อมั่นมากกว่าคนทั่วไป ชี้ให้เห็นถึงเหตุผลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจ และการปฏิบัติ การตัดสินใจค้นหาทางคนตาบอดจะใช้ข้อมูลในสภาพแวดล้อมวางแผนรายละเอียดเส้นทาง ซึ่งรูปแบบการตัดสินใจจากข้อมูลที่ได้รับมีความหลากหลายกว่าคนปกติ เช่นความต่อเนื่องของทิศทางที่เดิน การค้นหาลักษณะพิเศษทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่ปิดล้อม และการค้นหาราวจับ ก่อให้เกิดการใช้ประโยชน์จากสิ่งที่ปรากฏในสภาพแวดล้อมได้ดีกว่าคนทั่วไป เหตุผลของความแตกต่างที่เกิดขึ้นนี้ อาจเกิดจากการคนทั่วไปรับรู้ระยะทางี่น้อยกว่าคนตาบอด ซึ่งคนตาดีสามารถมองเห็นเป้าหมายได้ ขณะที่คนตาบอดมีการอ้างถึงจุดอ้างอิงระหว่างทางโดยพวกเขาสามารถสัมผัสรู้ได้จากหู และสัมผัสอื่น ๆ

จากการศึกษาเกี่ยวกับการค้นหาทางในสภาพแวดล้อมของคนตาบอดของ เกล ฟินเคล (Gail Finkel) ที่ใช้วิธีการศึกษาค้นหาความแตกต่างของความสามารถในการค้นหาทางระหว่างคนตาบอดกับคนตาดี ปัจจัยที่ช่วยในการหาทาง ความเข้าใจสภาพแวดล้อม เครื่องมือที่ช่วยในการค้นหาทาง การใช้อุปกรณ์ช่วยในการค้นหา โดยเน้นที่ความสำเร็จในการค้นหาทางเพื่อนำไปสู่การพิจารณาประโยชน์ใช้สอย ลักษณะสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยตามความต้องการของลักษณะความบกพร่อง รวมถึงสิ่งชี้แนะที่นำคนผ่านไปในสภาพแวดล้อม ผลกระทบที่เกิดขึ้นจาก

การใช้อุปกรณ์ช่วยในการค้นหา ซึ่งในขอบเขตของงานสถาปัตยกรรมอุปกรณ์ช่วยหาทางเป็นตัวแปรสำคัญในการค้นหาทางและเข้าใจสภาพแวดล้อม วิธีการดำเนินการทดสอบ หนึ่ง การนำทางไป – กลับ พร้อมกันตามเส้นทางที่กำหนด สอง ทดสอบการทำแผนที่ สาม สัมภาษณ์ความคิดเห็น ซึ่งวิธีดำเนินการศึกษาควรปรึกษากับผู้เชี่ยวชาญคนตาบอด ครูสอนทักษะ เพื่อพัฒนาวิธีการ การเลือกเส้นทางและคำถามของแบบสัมภาษณ์ เพื่อให้วิธีดำเนินการเป็นที่ยอมรับและอยู่ในขอบเขตของการทดสอบและแนวทางที่นำไปสู่ความสัมพันธ์ของผลการศึกษา การเดินโดยลำพังเพื่อค้นหาสิ่งชี้นำพร้อมข้อคิดเห็นในสิ่งที่คุ้นเคยและช่วยในการตัดสินใจค้นหาทาง ความผิดพลาดที่เกิดขึ้นขณะค้นหาเส้นทาง เช่น การเลี้ยวผิด ประเมินหลังจากเดินออกนอกเส้นทาง มีการแจ้งให้รับรู้ถึงความผิดพลาดและทิศทางที่ถูกต้องทำบันทึกตำแหน่งที่เกิดความผิดพลาด การบรรลุถึงเป้าหมายและระยะเวลาที่ใช้ในการค้นหาทาง ผลการทดลองพบว่ากลุ่มคนตาบอดใช้เวลาในการค้นหาทางมากกว่าคนตาดี จำนวนความผิดพลาดเหมือนกับคนตาดี กลุ่มที่มีการใช้อุปกรณ์ช่วยมีนัยความผิดพลาดมากกว่ากลุ่มที่ไม่ใช้อุปกรณ์ บริเวณที่เกิดความผิดพลาดเป็นบริเวณที่ต้องใช้การตัดสินใจเลือกเส้นทาง ทั้งหมดมีการใช้สิ่งชี้แนะทางสถาปัตยกรรม สังเกตได้จากจุดสังเกตเบื้องต้นที่ใช้ในการจดจำเส้นทาง เช่น ตำแหน่งประตู หน้าต่าง บันได ลิฟท์ มักใช้การเปลี่ยนพื้นผิว เช่น สี รูปแบบ และคุณลักษณะเสียงเป็นตัวแปรช่วยจดจำ มีอัตราความเชื่อมั่นในสิ่งชี้แนะทางสภาพแวดล้อมมากกว่าคนตาดี เมื่อได้รับการจัดแบ่งรูปแบบสิ่งก่อสร้างให้เหมาะสมกับสัมผัสหรืออุปกรณ์ที่ใช้ในการค้นหาทาง ความเข้าใจสภาพแวดล้อมของอาคารพิจารณาจากโครงสร้างที่ถูกต้องของแผนที่ที่กลุ่มตัวอย่างจัดทำขึ้น ส่วนความสะดวกในการเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดรู้สึกว่าอาคารสาธารณะทั่วไปมีความสะดวกในการเข้าถึงต่ำกว่าระดับปานกลาง เหตุผลที่สนับสนุนอ้างถึงการขาดจุดสังเกต การจัดสภาพแวดล้อมที่ซับซ้อนมาก กลุ่มคนตาบอดเลือนราง มีความลำบากในการเข้าถึงลิฟท์โดยอ้างถึงตำแหน่งแผงควบคุมและสิ่งชี้แนะทางเสียง อันตรายจากทางลาด และระดับแสงไม่เพียงพอ

ประโยชน์จากการเก็บข้อมูลที่แตกต่างกันทำให้มีความน่าเชื่อถือได้มาก ความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับสิ่งชี้แนะที่อ้างถึงในการจดจำเส้นทาง สิ่งชี้แนะที่มีประโยชน์ในการช่วยค้นหาทาง ความสะดวกในการเข้าถึง และข้อเสนอแนะที่กล่าวถึง การขาดจุดสังเกตภายในพื้นที่ ผลจากข้อมูลทั้งหมดถูกนำไปพัฒนาแบบจำลองแนวคิด เพื่อช่วยในการออกแบบและประเมินความสะดวกในการเข้าถึงของผู้ใช้สภาพแวดล้อม และวิธีปรับปรุงโดยพิจารณาจากความคิดเห็น และสิ่งชี้แนะที่ใช้ในการจดจำเส้นทางและเหตุผลของการจดจำ รูปแบบแนวคิดกำหนดด้วยความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ 3 ลักษณะ คือ ความคล้ายคลึง ความแตกต่าง และค่าการเป็นเครื่องหมาย

ความสัมพันธ์นี้เกี่ยวเนื่องกับการค้นหาทางเพราะกระบวนการชี้นำประกอบด้วยเวลา และการลำดับสภาพแวดล้อม ประเด็นสำคัญของการออกแบบ คือ การจัดสภาพแวดล้อม วัสดุ แสงสว่าง และระบบข้อมูลสื่อสาร โดยส่วนประกอบทั้งหมดเป็นตัวเชื่อมโยงและมีอิทธิพลต่อกัน

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้ของคนตาบอดสามารถเกิดได้จากการค้นหาทางภายในสภาพแวดล้อมที่ไม่คุ้นเคย มีการใช้สิ่งที่ปรากฏในสภาพแวดล้อมเป็นข้อมูลในการตัดสินใจวางแผนเส้นทางและทำการหาทาง การหาทางโดยลำพังของคนตาบอดต้องมีความเข้าใจสภาพแวดล้อม ในสภาพแวดล้อมขนาดใหญ่อาจจำเป็นต้องช่วยให้เกิดการเรียนรู้ก่อนเบื้องต้น แต่ควรคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดจากวิธีเรียนรู้กับความสามารถที่เกิดขึ้นในการทดลอง

2.2 องค์ประกอบสถาปัตยกรรมพื้นฐาน

2.2.1 องค์ประกอบทางกายภาพ

ในการออกแบบสถาปัตยกรรม สิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งที่ผู้ออกแบบจำเป็นต้องพิจารณาถึง ได้แก่ ผู้ใช้อาคารหรือมนุษย์ โดยการศึกษาสัดส่วนพฤติกรรมมนุษย์ นอกจากนั้นพฤติกรรมที่มนุษย์ทำยังเป็นสิ่งกำหนดที่ว่าง หรือสภาพแวดล้อมลักษณะต่าง ๆ ซึ่งผู้ออกแบบต้องศึกษาและรับรู้อย่างลึกซึ้งเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการกำหนดที่ว่างที่เหมาะสม ประกอบไปด้วย พฤติกรรม (behavior) ที่ว่าง (space) และการรับรู้ (perception)

1) พฤติกรรมมนุษย์ (human behavior)

เป็นการศึกษาถึงการทำกิจกรรมมนุษย์ ความต้องการของมนุษย์ทั้งทางกายและทางใจ เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการออกแบบสถาปัตยกรรม ความต้องการของมนุษย์มีทั้งทางกายและจิตใจต่างกันตามหลักจิตวิทยาที่มาส์โลว์ (Abraham H. Maslow) ได้จัดความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ จากความต้องการพื้นฐานไปสู่ความต้องการขั้นสูงสุด ตามภาพที่ 2.8 และตารางที่ 2.2

ภาพที่ 2.8

ทฤษฎีความต้องการ 5 ลำดับขั้นของมาส์โลว์

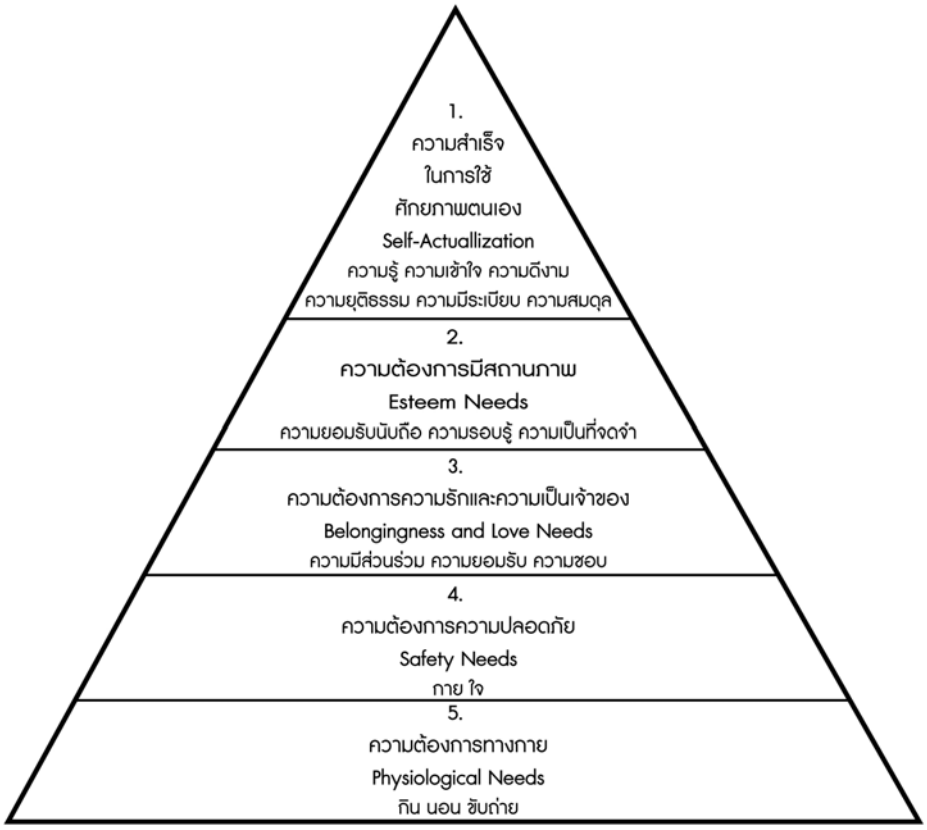

ที่มา: เลอสม สถาปิตานนท์, 2543. (ดัดแปลง)

ตารางที่ 2.5

ความต้องการทางกายและทางใจของมนุษย์

มนุษย์ ความต้องการทางกาย	มนุษย์และสังคม ความต้องการทางจิตใจ(ความรู้สึก)
กิน-อาหาร	ความปลอดภัย
ควบคุมสภาวะร่างกาย-เครื่องนุ่งห่ม	ความรักและความเป็นเจ้าของ
กิน นอน ขับถ่าย-ที่อยู่อาศัย	ความมีสถานภาพ
	ความสำเร็จในการใช้ศักยภาพของตนเอง

ที่มา: เลอสม สถาปิตานนท์, 2543.

ข้อมูลพฤติกรรมมนุษย์ จากการศึกษาของนักจิตวิทยา เออร์วิน อัลท์แมน (Irwin Altman) ซึ่งนำมาใช้กำหนดพื้นที่ในการออกแบบได้มาจากปรากฏการณ์พฤติกรรมมนุษย์ (behavior phenomena) ข้อมูลพื้นฐานเหล่านี้จะเป็นตัวกำหนดขนาดเฟอร์นิเจอร์ พื้นที่ทำกิจกรรม รวมถึงพื้นที่ในการสัญจรติดต่อระหว่างกิจกรรมต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม มีนักจิตวิทยาและนักมนุษยวิทยาได้ศึกษาหาข้อมูลและสรุปการกำหนดสภาพแวดล้อมทางกายภาพอันเนื่องมาจากข้อมูลทางด้านพฤติกรรมมนุษย์ในด้านต่าง ๆ เช่น สัดส่วนมนุษย์ (Anthropometrics) มนุษย์มีลักษณะ ขนาด และสัดส่วนของร่างกาย (human scale) ที่แตกต่างกันเป็นกลุ่ม ๆ รวมถึงพฤติกรรมที่แตกต่างกันด้วย ซึ่งนำมาถึงการกำหนดระยะ กว้าง ยาว สูง ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ความแตกต่งกันนี้เป็นผลมาจากเชื้อชาติ เพศ อายุ ของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ ซึ่งในการออกแบบสัญลักษณ์เพื่อการใช้งานบล็อกนำทางนั้น ขนาดและสัดส่วนของคนตาบอดที่ศึกษา เป็นส่วนสำคัญในการกำหนดพื้นที่การใช้สอยพื้นและฝาผนัง โดยเฉพาะพื้นที่ส่วนสัญจร เป็นการสำรวจจากประชากรของศูนย์พัฒนาอาชีพคนตาบอด โดยมีช่วงอายุเฉลี่ยประมาณ 20 – 29 ปี ดังรายละเอียดในภาพที่ 2.9 และตารางที่ 2.3 แสดงการเปรียบเทียบกับสัดส่วนมาตรฐานคนไทย (สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม, 2536-2537: น. 8)

ภาพที่ 2.9

แสดงขนาดช่วงระยะต่าง ๆ ของคนตาบอดช่วงอายุ 20 – 29 ปี

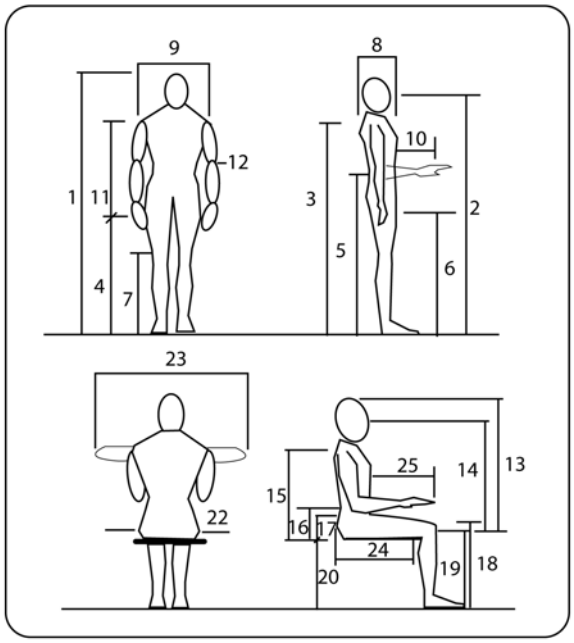

ที่มา: นวลน้อย บุญวงษ์, 2545.

ตารางที่ 2.6

รายละเอียดของช่วงระยะต่าง ๆ ของคนตาบอด ช่วงอายุ 20 – 29 ปี

รหัส	ตำแหน่ง	รหัส	ตำแหน่ง
1	ความสูง	14	ความสูงระดับพื้นที่นั่ง – ตา
2	ความสูงระดับตา	15	ความสูงระดับพื้นที่นั่ง – ปุ่มไหล่
3	ความสูงปลายไหล่	16	ความสูงระดับพื้นที่นั่ง – ข้อศอกขณะงอ
4	ความสูงกึ่งกลางกำปั้น	17	ความสูงระดับพื้นที่นั่ง – ต้นขา
5	ความสูงข้อศอก	18	ความสูงจากพื้น – ตอนบนของเข่า
6	ความสูงใต้เป้า	19	ความสูงของหน้าแข้ง
7	ความสูงกลางหัวเข่า	20	ความสูงของพื้นที่นั่ง
8	ความสูงหน้าอก	21	ความกว้างไหล่ (ขณะนั่ง)
9	ระยะห่างจุดปลายไหล่	22	ความกว้างสะโพก (ขณะนั่ง)
10	ระยะข้อศอก(ขณะงอ)–จุดกึ่งกลางกำปั้น	23	ความกว้างข้อศอก (กางออกในแนวระดับ)
11	ระยะระหว่างไหล่ – จุดกึ่งกลางกำปั้น	24	ระยะห่างเส้นสัมผัสก้น – ข้อพับที่หัวเข่า
12	ความกว้างระดับข้อศอก	25	ระยะห่างหน้าท้อง – หัวเข่า
13	ความสูงระดับพื้นที่นั่ง – ศีรษะ		

ที่มา: นวลน้อย บุญวงศ์, 2545. และ สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม, 2536-2537.

ตารางที่ 2.7

รายละเอียดตัวเลขของช่วงระยะต่าง ๆ ของคนตาบอด ช่วงอายุ 20-29 ปี

รหัส	ชายไทย					รหัส	ชายไทย				
	MEAN	MIN	MAX	P 5	P95		MEAN	MIN	MAX	P 5	P95
1	167.0	148.0	189.0	158.0	177.0	14	76.0	63.7	89.2	70.5	81.8
2	156.0	137.0	178.0	147.0	165.0	15	58.2	45.6	69.8	53.5	63.0
3	138.0	118.0	155.0	129.0	146.0	16	23.1	15.3	31.0	19.2	27.4
4	73.1	63.3	86.4	67.5	78.8	17	14.7	11.0	21.7	12.8	17.0
5	104.0	89.2	119.0	97.7	111.0	18	53.0	43.1	62.2	49.1	57.3
6	76.3	61.4	91.8	70.0	83.0	19	42.1	31.0	49.7	39.0	45.6
7	44.7	33.3	54.5	40.6	49.0	20	41.4	34.0	49.7	38.1	45.0
8	19.8	15.0	28.0	17.4	22.7	21	42.5	35.0	51.1	39.3	46.2
9	37.7	26.3	50.2	34.1	41.0	22	32.4	27.1	45.8	29.4	36.5
10	31.9	25.9	38.0	29.3	34.7	23	88.3	72.0	103.0	82.0	94.7
11	64.4	50.0	74.8	59.0	69.8	24	49.0	40.0	59.5	44.2	54.5
12	42.2	30.2	58.4	38.0	47.3	25	37.5	27.7	46.9	33.2	42.0
13	87.8	78.4	101.0	82.3	93.4						

ตารางที่ 2.7 (ต่อ)

รหัส	หญิงไทย					รหัส	หญิงไทย				
	MEAN	MIN	MAX	P 5	P95		MEAN	MIN	MAX	P 5	P95
1	155.4	139.3	176.9	147.2	164.0	14	70.4	54.0	81.2	65.5	75.7
2	143.6	124.7	165.5	135.9	152.0	15	53.3	40.0	68.8	49.5	57.6
3	126.2	111.7	145.2	119.0	134.1	16	22.5	13.0	40.0	19.0	26.2
4	69.1	53.0	86.5	64.0	74.6	17	13.4	9.0	20.0	12.0	15.3
5	96.1	65.9	113.7	90.1	102.5	18	48.7	35.0	59.0	45.4	52.2
6	71.3	55.5	90.0	65.5	77.3	19	38.7	30.0	48.9	36.1	41.7
7	42.1	35.0	55.0	38.7	45.5	20	38.9	28.3	48.8	36.8	42.0
8	20.9	13.0	32.8	18.0	24.7	21	38.5	29.0	50.0	35.0	42.3
9	33.8	22.5	39.8	31.2	36.4	22	33.4	22.5	44.2	30.0	37.7
10	29.3	20.0	39.2	26.8	32.0	23	81.7	69.0	98.0	76.0	87.4
11	57.1	46.2	63.9	55.0	59.5	24	46.2	37.3	59.5	42.2	50.3
12	38.3	26.0	59.0	34.2	43.1	25	33.3	22.0	47.6	29.0	37.7
13	81.8	64.7	95.1	77.1	86.9						

ที่มา: นวลน้อย บุญวงศ์, 2545. และ สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม, 2536-2537.

โดยเฉลี่ยในเชื้อชาติเดียวกัน เพศชายมักมีร่างกายสูงใหญ่กว่าเพศหญิง มักมีความแข็งแรงกว่า ความสูงโดยเฉลี่ยของมนุษย์เพศชายในประเทศไทยประมาณ 160-175 เซนติเมตร ส่วนในประเทศไทยเพศหญิงมีความสูงเฉลี่ยประมาณ 150-165 เซนติเมตร ซึ่งปัจจัยทางกายภาพทั้งหลายมีความสัมพันธ์กับการรับรู้ของมนุษย์ ดังตารางที่ 2.8

ตารางที่ 2.8

สภาพทางกายภาพและการรับรู้ของมนุษย์

สภาพทางกายภาพของมนุษย์			
ร่างกายมนุษย์	ความแตกต่างของร่างกาย	ประสาททั้ง 5	การรับรู้
ความสูง	เชื้อชาติ	ตา	รูป
น้ำหนัก	เพศ	หู	เสียง
สัดส่วน	อายุ	ลิ้น	รส
		จมูก	กลิ่น
		ผิวหนัง	สัมผัส

ที่มา: เลอสม สถาปิตานนท์, 2543.

2) ที่ว่าง (space)

ที่ว่างจากการมองเห็น (visual space) เป็นอวัยวะที่ให้ความรู้สึกพิเศษที่จะพัฒนาได้ในมนุษย์ การมองเห็นเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากมีประสิทธิภาพในการรับรู้มากกว่าการฟังของหูถึง 1000 เท่า สายตาสามารถใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง ทั้งการระบุวัตถุว่าสิ่งนั้นเป็นอะไร อาหาร เพื่อน หรืออันตราย หรือใช้เพื่อสำรวจสถานที่ หลีกเลี่ยงสิ่งกีดขวาง รวมั้งใช้ดูแลตัวเองและสังเกตผู้อื่นด้วย การมองจึงเป็นการใช้สายตารวบรวมข้อมูล หรือใช้ประโยชน์ทีจะชักจูงให้ผู้อื่นรู้ถึงสิ่งที่ต้องการจะบอก เช่น สายตาให้กำลังใจ ปกติคนสองคนเมื่อมองดูสิ่งเดียวกันจะได้ผลลัพธ์ไม่เหมือนกัน เพราะทุกคนมีความสัมพันธ์กับโลกรอบตัวไม่เหมือนกัน โดยเฉพาะผู้ที่มีประสบการณ์และคุ้นเคยกับของสิ่งหนึ่งจะสังเกตเห็นของสิ่งนั้นได้ง่ายกว่า และรวดเร็วกว่าผู้ที่ไม่คุ้นเคย ที่เป็นเช่นนี้เพราะการมองโลกในแง่ที่ต่างกัน เรียนรู้ต่างกัน การใช้พื้นที่จึงต่างกันด้วย

ที่ว่างจากเสียง (auditory space) ระยะทางการได้ยินมีขอบเขตจำกัด ระยะ 6.00 เมตร หูจะได้ยินระดับเสียงชัดเจนดี ระยะ 30.00 เมตร จำเป็นต้องติดต่อกันด้วยการตะโกน ส่วน

สายตามนุษย์จะมองเห็นได้ในระยะ 90.00 เมตรและยังคงมีประสิทธิภาพที่จะมองมนุษย์ได้ในระยะ 1.60 กิโลเมตร ขณะที่คลื่นเสียงเดินทาง 330 เมตร/วินาที และได้ยินที่ความถี่ 50-15,000 รอบ/วินาที แสงจะเดินทางถึง 297,600กิโลเมตร/วินาที และเห็นได้ที่ความถี่ 10,000,000,000,000 รอบ/วินาที ทำให้ระบบการฟังและการมองเห็นมีความแตกต่างในเรื่องที่ว่าง และยังมีความแตกต่างกันทางด้านความสามารถที่จะรับฟังหรือมองเห็น เช่นคนตาบอดฟังเสียงได้ดีกว่าคนตาดี เพราะได้รับการฝึกหัดและสภาพร่างกายผลักดัน

ที่ว่างจากกลิ่น (olfactory space) กลิ่นก่อให้เกิดความทรงจำที่ลึกซึ้งกว่าการใช้สายตาดูหรือได้ยินเสียง กลิ่นเป็นพื้นฐานในการติดต่อ กลิ่นจะกระจายเร็วในตัวกลางที่หนาแน่น เช่น น้ำทะเลกลิ่นทำให้ปลาแซลมอนหาทางกลับจากทะเลเข้าสู่ลำธารเพื่อวางไข่เป็นระยะแสนกิโลเมตร

ที่ว่างจากการสัมผัส (tactile space) การสัมผัสสามารถตอบสนองสิ่งเร้าซึ่งเป็นหลักพื้นฐานของชีวิต ชาวญี่ปุ่นใช้ผิวสัมผัสช่วยในการกำหนดขอบเขตที่ว่างมาก ที่ว่างที่เกิดจากการสัมผัสและใช้สายตานั้นมักจะแยกกันไม่ออก ที่ว่างจากสัมผัสจะแยกผู้ดูจากวัตถุ ขณะที่การมองจะเป็นการกำหนดระยะที่ว่างจากวัตถุถึงวัตถุ ทัศนียภาพเป็นการลวงตา ซึ่งเป็นประสบการณ์หนึ่งในเรื่องที่ว่าง

ที่ว่างจากอุณหภูมิ (thermal space) ผิวหนังเป็นอวัยวะสำคัญและไวต่อความรู้สึกร้อนเย็นที่ได้รับ ข้อมูลที่ได้จากระบบประสาทกำหนดระยะเป็นสำคัญ ผิวหนังเป็นสิ่งที่จะรับความรู้สึกร้อน หนาว รับรู้ถึงสัมผัส และความเจ็บปวด นอกจากประสาทรับความรู้สึกแล้ว ยังมีประสาทอีกชนิดหนึ่งบอกมนุษย์ว่าเกิดอะไรขึ้นเมื่อเขาเคลื่อนไหวกล้ามเนื้อ ประสาททั้งสองชนิดทำงานร่วมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว และเป็นกุญแจสำคัญในการรับรู้ที่ว่าง

3) การรับรู้ (perception)

เราจะได้ศึกษาถึงธรรมชาติของกระบวนการรับรู้และข้อมูลที่ได้จากระบบ คือ การรับรู้ระยะทาง (distance perception) เกี่ยวข้องกับการทดสอบระยะห่างของวัตถุ ด้วยสายตา หู และจมูก กับการรับรู้ระยะใกล้ชิด (immediate perception) เกี่ยงข้องกับการทดสอบระยะของการสัมผัส ความรู้สึกที่ได้จากผิวหนังและกล้ามเนื้อ ในการรับรู้ระยะทางได้มีผู้ศึกษาไว้ว่า ระยะหรือที่ว่างนั้นจะตอบสนองต่อประสาทการรับรู้ทั้งห้า ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนัง ซึ่งการรับรู้จะแปรเปลี่ยนไปตามอายุ เด็กจะอยู่ระหว่างการเรียนรู้ ผู้ใหญ่จะรับรู้ได้ดีกว่าเด็ก ส่วนคนชราการรับรู้จะเสื่อมถอยลง การรับรู้จากประสาททั้งห้าเป็นต้นกำเนิดของการกำหนดที่ว่าง นอกจากนั้น

สัดส่วนและลักษณะร่างกายมนุษย์จะถูกนำไปกำหนดขนาดและลักษณะของใช้ อุปกรณ์ เฟอร์นิเจอร์ และอาคาร โดยต้องพิจารณาจากค่าเฉลี่ยสัดส่วนของมนุษย์ เพื่อนำมาเป็นเกณฑ์พื้นฐานในการออกแบบ เช่น ความสูงและความกว้างของประตูที่มาจากความสูงและความกว้างของร่างกายมนุษย์ ความกว้างและขั้นบันไดจากขนาดความยาวของเท้า เป็นต้น

2.2.2 <u>องค์ประกอบทางเทคโนโลยี</u>

การก่อสร้างงานสถาปัตยกรรม ซึ่งเป็นงานสามมิติขนาดใหญ่ ผู้ออกแบบนอกจากจะต้องคำนึงถึงความต้องการในการใช้สอยจากองค์ประกอบทางกายภาพ เพื่อกำหนดพื้นที่แล้ว สิ่งสำคัญที่จะทำให้กรอบของอาคาร พื้น ผนัง หลังคา คงรูปอยู่ได้ จำเป็นต้องพิจารณาองค์ประกอบทางด้านเทคโนโลยีอาคารควบคู่กันไป

วัสดุก่อสร้างจะประกอบไปด้วย วัสดุที่ใช้สำหรับโครงสร้างอาคารและวัสดุที่ใช้ตกแต่งอาคาร วัสดุทางด้านโครงสร้างในประเทศไทยมักจะใช้ไม้ คอนกรีต คอนกรีตเสริมเหล็ก เหล็ก ผนังอาจจะใช้การก่ออิฐฉาบปูน วัสดุสำเร็จรูปอื่น ๆ เช่น ไม้อัด โลหะ หรือกระจก ส่วนวัสดุตกแต่งการเลือกขึ้นอยู่กับแนวความคิดในการออกแบบ รูปแบบอาคารและงบประมาณที่มี เจ้าของอาคารสามารถเลือกใช้วัสดุราคาถูก เช่น การทาสี หรือการใช้วัสดุราคาสูงขึ้นไป เช่น หินขัด หินล้าง กระเบื้อง หินแกรนิต กระจก และแผ่นโลหะ หรือวัสดุอื่นใด

2.2.3 <u>ความปลอดภัยและสถิติเกี่ยวกับการใช้งานภายในอาคาร</u>

1) องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่มีผลต่อความปลอดภัย

ช่องทางสัญจร คือ บริเวณที่เชื่อมต่อระหว่างพื้นที่หนึ่งไปยังอีกพื้นที่หนึ่ง ทางสัญจรมีได้ตั้งแต่บริเวณภายนอก เข้าสู่ตัวอาคาร เช่น จากลานจอดรถ ที่ส่งคนหรือของ จากถนนเข้าทางหลักหน้าอาคารและจากอาคารที่อยู่ติดกัน หากเป็นช่องทางสัญจรภายในเป็นทางเชื่อมต่อจากทางเข้าเพื่อแจกไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ของอาคาร ต้องพิจารณาถึงความบกพร่องทางการเคลื่อนที่เคลื่อนไหวและกิจกรรมที่เกิดขึ้น

ทางเข้าประตู เป็นองค์ประกอบเบื้องต้นที่ทำหน้าที่ควบคุมการสัญจรผ่านเข้าออกระหว่างพื้นที่ภายในและพื้นที่ภายนอก ทางเข้าจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการเข้าใช้อาคาร ดังนั้นอาคารมีทางเข้าออกอย่างน้อย 1 แห่ง เพื่อให้มองเห็นได้อย่างชัดเจนจากภายนอกและอยู่ในตำแหน่งที่

ใกล้ทางสัญจรหลักมากที่สุด และสามารถใช้งานได้โดยสะดวก ทางเข้าที่มีหลังคาคลุมกันแดดฝน ช่วยเป็นที่สังเกตได้จากระยะไกล สำหรับผู้ที่มีความบกพร่องทางการมองเห็น การใช้งานประตูต้องมีการช่วยให้สังเกตเห็นง่ายด้วยการเลือกใช้วัสดุที่มีวงกบและบานประตูให้ชัดเจน มีความแตกต่างจากผนังด้านข้าง

ขนาดขั้นบันได ขั้นบันไดประกอบด้วยลูกนอนและลูกตั้ง บันไดทุกขั้นควรมีขนาดคงที่ตลอดทั้งช่วงและไม่ควรทำบันไดโปร่งหรือเว้นลูกตั้งเนื่องจากทำให้เกิดความสับสนและกะระยะผิดพลาดสำหรับคนคาบอดและผู้สูงอายุ การคำนวนหาขั้นบันไดที่เหมาะสมยึดถือตามเกณฑ์ด้านความมีประสิทธิภาพในการใช้พลังงานสำหรับขึ้นบันไดที่มีความชัน 30 องศา และเกณฑ์ขนาดลูกนอนที่เพียงพอให้ทุกคนวางเท้าได้เต็มเท้า โดยใช้ขนาดความยาวเท้าของผู้ชาย P.95 สวมรองเท้าหุ้มส้น มีค่าเท่ากับ 29 ซ.ม. จะคำนวณความสูงลูกตั้งได้ 16.5 ซ.ม. การออกแบบบันไดให้ได้ตามขนาดดังกล่าวอาจเป็นไปได้ยากในพื้นที่จำกัด มีขอบเขตด้านขนาดขั้นบันไดที่เหมาะสมต่อการใช้งานดังนี้ ขนาดลูกนอนไม่ควรต่ำกว่า 27 ซ.ม. ลูกตั้งสูงไม่เกิน 18 ซ.ม. ความชันสูงสุดไม่เกิน 35 องศา หากจะทำการเปลี่ยนแปลงขนาด ควรใช้วิธีลดขนาดลูกนอนมากกว่าการเพิ่มขนาดลูกตั้ง เนื่องจากการก้าวเท้าขึ้นที่ขั้นสูง ๆ ต้องใช้แรงและความพยายามเพิ่มขึ้น ลักษณะขอบขั้นควรทำผิวโค้งมนแทนสันเหลี่ยม และทำลูกตั้งให้เอียงทำมุมเล็กน้อยสามารถช่วยแก้ปัญหาการสะดุดขอบบันได โดยเฉพาะคนที่มีอาการปลายเท้าตก นอกจากนี้ การติดปลายขั้นบันไดด้วยแถบวัสดุที่มีความหยาบและสีแตกต่างจะช่วยให้สามารถป้องกันอันตรายได้มากขึ้น ดังในภาพที่ 2.10

ภาพที่ 2.10
ขนาดขั้นบันได

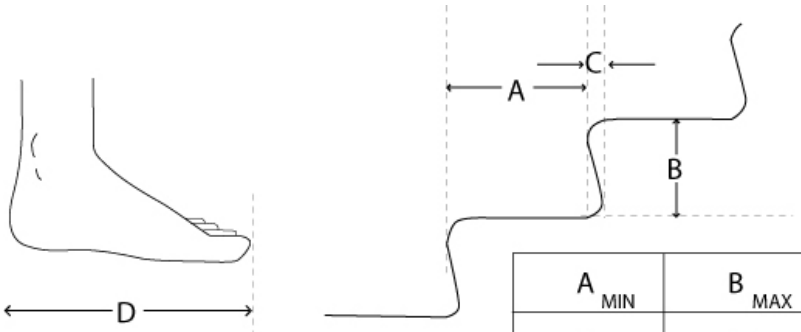

A_{MIN}	B_{MAX}	C	D
27	18	3.8	21

ความยาวเท้าผู้ชาย

ที่มา: นวลน้อย บุญวงศ์, 2545. และ สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม, 2536-2537.

ทางลาด ทางลาดใช้สำหรับเข้าสู่ตัวอาคาร ทำหน้าที่เพื่อเป็นตัวเชื่อมของพื้นที่อาคารที่มีความต่างระดับกัน ลักษณะของทางลาดนั้นจะต้องมีความแข็งแรงต่อแรงกระแทกและน้ำหนักที่มากระทำ โดยมีรูปทรงที่เป็นช่วงยาวตลอด ขนาดความชันของทางลาดที่เหมาะสมอยู่ในอัตราส่วน 1:20

ราวจับ ราวกั้น ราวจับเป็นองค์ประกอบที่มีบบาทสำคัญในหลาย ๆ ด้าน สำหรับคนทั่วไปราวใช้ขวางกั้นไม่ให้ผ่านออกไปจากพื้นที่ที่กำหนดเป็นการบังคับทิศทางการเดิน หรือผ่านเข้าไปในบริเวณที่เป็นอันตราย สำหรับคนตาบอดที่เดินได้โดยมีและไม่มีอุปกรณ์ช่วย ราวจับเป็นสิ่งจำเป็นที่ช่วยในการจับยึด พยุงร่างกายขณะเคลื่อนไหวเมื่อมีการเปลี่ยนอิริยาบท หรือเมื่อเกิดพลดพลั้งสัยหลักหกล้ม เพื่อป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้น นอกจากนี้ราวจับยังมีประโยชน์สำหรับคนตาบอดใช้เป็นแนวนำทางไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ของอาคาร ดังนั้นราวจับจึงมีลักษณะเป็นแถบหรือเส้นยาวตลอดต่อเนื่องในบริเวณที่ใช้งาน เพื่อให้สามารถยึดจับได้ตลอดเวลา พื้นที่ที่จำเป็นต้องติดตั้งราวจับ ได้แก่ บันได ทางลาด ห้องน้ำ - ห้องส้วม ทางเชื่อมไปยังส่วนต่าง ๆ ของอาคารและบริเวณพื้นที่ที่มีอันตราย ดังรายละเอียดในภาพที่ 2.11 การออกแบบราวจับให้ได้ประโยชน์พร้อมกันหลายด้านควรพิจารณาดังนี้

รูปทรงและขนาด ราวจับทำหน้าที่ช่วยให้คนตาบอดสามารถยึดเหนี่ยวได้อย่างมั่นคง จึงควรมีรูปทรงที่เข้ากับขนาดอุ้งมือกำได้อย่างพอเหมาะ หน้าตัด โดยรอบควรมีผิวโค้งมน ไม่มีมุมหรือขอบที่คมบาดมือเมื่อออกแรงกำแน่น รูปหน้าตัดของราวจับ เพื่อดึงหรือเหนี่ยวน้ำหนักตัวของผู้ใช้ขณะเปลี่ยนท่า

ราวจับสั้นใช้ในห้องน้ำ (grab bar) ควรเป็นรูปวงกลมขนาดเล็กสามารถกำได้รอบเพื่อให้มีกำลัง ดังนั้น ราวจับจึงไม่ควรมีเส้นผ่าศูนย์กลางเกิน 4 ซ.ม. และไม่ควรเล็กกว่า 2.5 ซ.ม.

ราวจับยาว (handrail) ที่ใช้ตามบันได ทางลาดและลิฟท์ เพื่อให้คนตาบอดสามารถกดหรือเท้าแขนลงน้ำหนักตัวและยึดรั้งไม่ให้ล้ม ราวจับนั้นควรมีหน้าตัดที่ขนาดใหญ่กว่าราวจับในห้องน้ำ คือหน้าตัด ไม่ต่ำกว่า 4 ซ.ม. แต่ไม่เกิน 5 ซ.ม. หากราวจับทำด้วยวัตถุชนิดอื่น ๆ นอกจากท่อควรให้มีหน้าตัดที่มือสามารถกได้ถนัด มีขนาดเส้นรอบรูปยาวไม่เกิน 14 ซ.ม. หากหน้าตัดมีขนาดใหญ่ควรเซาะร่องให้นิ้วเกาะยึดได้มั่น ราวจับที่มีผิวบนอยู่ในแนวราบหรือเป็นท่อนกลมขนาดใหญ่ที่ช่วยให้คนพิการใช้แขนหน้าท้าวลงเพื่อผ่อนน้ำหนักขณะเดิน

นอกจากลักษณะรูปทรงแล้วราวจับควรมีสีที่ชัดเจนแตกต่างจากวัสดุโดยรอบ เพื่อให้สังเกตเห็นได้โดยง่ายสำหรับคนตาบอดเลือนราง

ภาพที่ 2.11

รูปทรงและขนาดราวจับ

ที่มา: นวลน้อย บุญวงศ์, 2545. และ สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม, 2536 - 2537.

การติดตั้งราวจับมีลักษณะเป็นท่อ หรือแถบยาวที่ลอยพ้นจากมือและกำแพง เพื่อให้จับได้อย่างถนัด โครงรางจับจึงควรยึดจากด้านล่างเพื่อไม่ให้ขวางหรือสะดุดขณะเลื่อนมือไปตามราว ราวจับจึงจำเป็นต้องมีโครงแข็งแรงและยึดติดแน่นหนากับพื้นหรือผนัง เพื่อให้รับน้ำหนักของผู้ใช้โดยตลอดจนแรงกระแทกจากการใช้งาน อีกทั้งราวจับต้องไม่ขยับหรือหมุนตามแรงกระทำรอบจุดติดตั้งราวจับควรยาวขนานกับพื้นบริเวณที่ใช้งาน เช่น ทางลาดบันไดควรเอียงขนานกับแนวพื้นเพื่อให้ผู้ใช้สามารถยึดจับอยู่ในท่าทางเดิมตลอดเวลา ส่วนปลายควรยื่นเลยต่อไปอย่างน้อย 30 ซ.ม. จากบันได หรือทางลาดให้ขนานกับพื้น ระนาบพื้นหรือชานพัก ระยะที่ยื่นออกไปคำนวณจากระยะทางกำปั้นถึงปลายศอก เนื่องจากเป็นท่าทางการจับราวซึ่งมี

ระยะห่างสูงสุด ผู้ที่มีร่างกายสูงใหญ่กว่าจะจับราวในลักษณะทอดแขนห้อยแนบข้างลำตัว จะใช้ระยะทางที่สั้นกว่า วิธีวัดระยะยื่นของราวจับสำหรับขั้นบันไดบนสุดให้วัดจากขอบบันไดขั้นบน สำหรับบันไดขั้นล่างสุดให้วัดต่อจากระยะความกว้างขั้นบันไดต่อเพิ่มไปอีก 30 ซ.ม.

เพื่อให้ระดับความสูงของราวบันไดคงที่เท่ากันตลอด การยื่นเลยต่อของราวจับช่วยให้ผู้ใช้ได้อาศัยยึดเกาะอย่างมั่นคงจนถึงพื้นที่บริเวณซึ่งพ้นจากทางลาดหรือบันได ปลายราวจับไม่ควรปล่อยยื่นเปิดไว้ เพราะอาจก่อให้เกิดอันตรายจากการเกี่ยวเสื้อผ้าหรือสิ่งของขณะเคลื่อนที่ผ่าน ปลายราวจับควรม้วนงอเข้ายึดติดกับกำแพงด้านข้างหรือเสารับราวจับ หรือต่อยาวลงยึดกับพื้น การเก็บปลายด้วยวิธีต่าง ๆ ดังกล่าวนอกจากช่วยป้องกันอันตรายแล้วยังเป็นการเตือนให้รู้ตำแหน่งเริ่มต้นหรือปลายทางสำหรับคนตาบอด ดังรายละเอียดในภาพที่ 2.12

ภาพที่ 2.12
ระดับการติดตั้งราวจับและระยะห่างจากผนัง

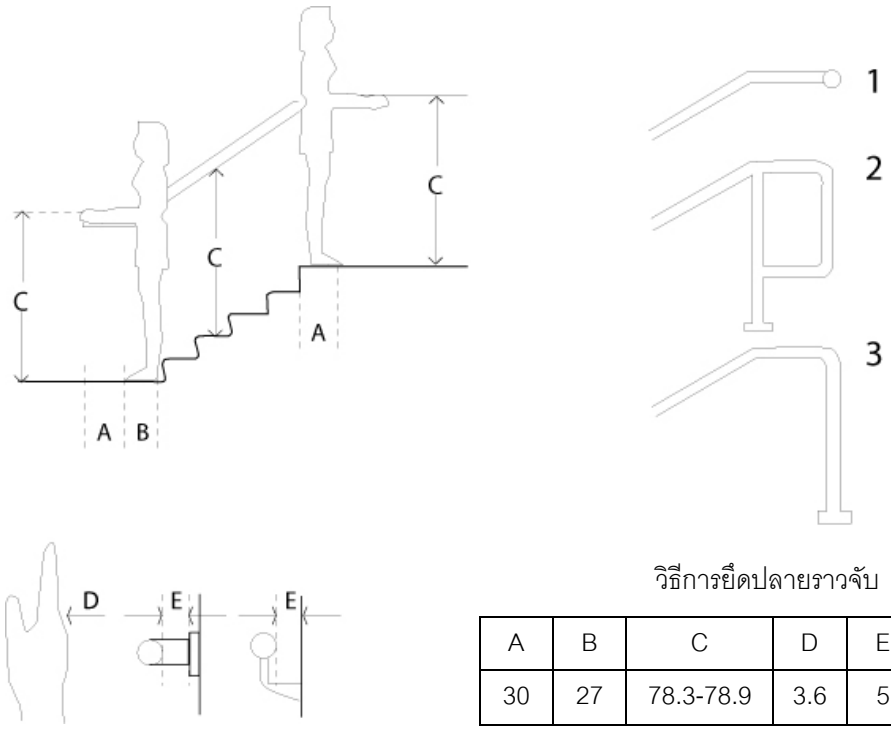

วิธีการยึดปลายราวจับ

A	B	C	D	E
30	27	78.3-78.9	3.6	5

ความหนาฝ่ามือผู้หญิง

ที่มา: นวลน้อย บุญวงศ์, 2545. และ สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม, 2536 - 2537.

ป้ายสัญลักษณ์ เนื่องจากอาคารที่มีขนาดใหญ่จะมีความซับซ้อนในการใช้งาน เพื่อช่วยให้ผู้ใช้อาคารไม่ว่าจะเป็นคนตาบอด หรือผู้ที่เข้ามาใช้งานอาคารรู้ตำแหน่งที่ตนอยู่และพื้นที่เป้าหมายที่ตนต้องการจะไปถึง ป้ายจึงเป็นระบบการสื่อสารพื้นฐานเพื่อบอกทาง ตำแหน่งและ

ข้อมูลของอาคาร นอกจากจะช่วยให้สามารถไปยังตำแหน่งเป้าหมายได้แล้ว ทางด้านจิตวิทยายังช่วยให้ความมั่นใจในการใช้อาคาร ดังนั้นภายในอาคารจึงควรจัดทำป้ายเป็นระบบเดียวกันทั้งทางด้านรูปแบบและการติดตั้งตลอดทุกพื้นที่ ขนาดสัดส่วนอักษรเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการออกแบบ โดยสัดส่วนตัวอักษรในด้านความกว้างต่อความสูงที่เหมาะสมควรเป็น 3:5 สำหรับตัวอักษรทั่วไป ยกเว้นตัวอักษรที่มีลักษณะเฉพาะสัดส่วนอาจเปลี่ยนไปเป็น 1:5 เช่น สระเอ “เ” จนถึง 6:5 สำหรับตัวอักษร เช่น ฌ ญ ณ สำหรับคนตาบอด การให้ข้อมูลในส่วนเนื้อความนี้จะนำเสนอในรูปแบบของอักษรเบรลล์ (Braille) และส่วนภาพแผนผังเสนอในรูปแบบการทำให้มีลักษณะนูน ที่เรียกว่า Tactile Map แผนที่หรือแผนผังอาคารควรทำเป็น Tactile (นวลน้อย บุญวงษ์ และ นันทนี เนียมทรัพย์, 2543, น. 48-75)

การออกแบบวัสดุและการใช้งานภายในอาคารในอนาคต จึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญและให้ความสนใจในการออกแบบที่มีความเฉพาะ เพื่อตอบสนองการใช้งานภายในอาคารของผู้พิการในอนาคตด้วย จากข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติปี 2544 ประเทศไทยมีผู้พิการทางสายตาจำนวน 123,157 คน ซึ่งผู้พิการทางสายตาไม่สามารถเคลื่อนไหวและทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้โดยปราศจากเครื่องหมายนำทาง ซึ่งการออกแบบภายในอาคารนั้นยังไม่มีการคำนึงถึงการสร้างและติดตั้งเครื่องหมายนำทางอย่างเพียงพอ

ตารางที่ 2.9

จำนวนและร้อยละของผู้พิการในประเทศไทย จำแนกตามประเภทและเพศ พ.ศ.2544

ประเภท	รวม	ร้อยละ	ชาย	ร้อยละ	หญิง	ร้อยละ
ร่างกาย (Physical)	512,989	46.60	320,514	48.70	192,473	43.50
การได้ยินและการสื่อสาร (Hearing and communication)	240,904	21.90	126,759	19.30	114,146	25.80
การโต้ตอบและการเรียนรู้(Intellectual and learning)	222,004	20.20	134,489	20.40	75,515	17.00
การมองเห็น (Visual)	123,157	11.20	70,556	10.70	52,601	11.90
ภาวะทางจิตใจและพฤติกรรม (Mental or behavior)	81,262	7.40	50,589	7.70	30,673	6.90

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2544.

โดยทั่วไปพื้นภายในอาคารนั้นนิยมใช้กระเบื้อง แผ่นหินหรือไม้ ข้อด้อยของกระเบื้อง แผ่นหินหรือไม้เมื่อนำไปใช้ในการปูพื้น ความแข็งของวัสดุที่ใช้ในการผลิตอาจทำให้ร่างกายเกิดบาดแผลได้หากเกิดการกระแทกหกล้มหรืออาจเกิดการแตกหักเสียหายขณะขนส่ง

ตารางที่ 2.10

ร้อยละของประชากรที่ได้รับบาดเจ็บ/อุบัติเหตุ จำแนกตามสาเหตุที่ได้รับบาดเจ็บ พ.ศ. 2546

สาเหตุของการบาดเจ็บ/อุบัติเหตุ	ทั่วราชอาณาจักร	กรุงเทพ
พลัดตกหกล้ม	16.9	46.0
ของมีคมบาด / ทิ่มแทง	17.4	4.2
ถูกไฟ / น้ำร้อนลวก	1.8	-
ถูกสัตว์มีพิษกัดหรือต่อย / ถูกสัตว์ทำร้าย	7.4	4.2
อุบัติเหตุจากยานพาหนะทางบก	41.4	28.3
การเล่นกีฬา	3.0	7.3
ถูกทำร้ายร่างกาย	1.4	-
การชนหรือกระแทกจากวัตถุทั้งแนวสูงและแนวราบ	2.8	-
การตกจากที่สูง	2.8	46.0
จากการทำงาน	5.6	10.1
อื่น ๆ	2.3	-

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2546.

ตารางที่ 2.11

ร้อยละของประชากรที่ได้รับบาดเจ็บ/อุบัติเหตุ จำแนกตามสถานที่ที่ได้รับบาดเจ็บ พ.ศ. 2546

ได้รับบาดเจ็บ/ อุบัติเหตุ	ทั่วราชอาณาจักร	กรุงเทพฯ
ภายในบ้าน	18.3	26.0
บริเวณบ้าน	18.9	23.2
บนท้องถนน	40.1	18.7
ในทุ่งนา / ไร่	6.0	-
ในโรงงาน	3.2	10.1
ในสำนักงาน / ร้านค้า	1.4	-
ในโรงเรียน	3.9	3.6
ในแหล่งน้ำ	1.7	-
ที่สาธารณะ	6.9	18.4
อื่น ๆ	2.2	-

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2546.

2.3 <u>กรณีศึกษาเกี่ยวกับบล็อกนำทางและมาตรฐานการออกแบบบล็อกนำทาง</u>

บล็อกนำทางปูพื้นเกิดขึ้นครั้งแรกที่ประเทศญี่ปุ่นเมื่อ ค.ศ. 1967 ที่ถนนเมืองโอกายาม่า (Okayama) พัฒนาขึ้นในปีค.ศ.1965 โดย เซย์อิชิ มิยาเกะ (Seiichi Miyake)

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับบล็อกนำทางในปัจจุบันมีการผลิตด้วยคอนกรีตสำหรับปูพื้นทางเดินภายนอกอาคารเป็นส่วนใหญ่ มีเพียงส่วนน้อยที่ผลิตเพื่อใช้ในอาคารโดยเฉพาะ นอกจากนี้มีพัฒนาการของวัสดุที่ผลิตจากการใช้คอนกรีตเป็นการผลิตด้วยยางหล่อขึ้นรูปแต่มีราคาแพงและไม่แพร่หลาย กรมวิทยาศาสตร์บริการจึงทำการวิจัยที่เกี่ยวกับการผลิตบล็อกยางปูพื้น เพื่อพัฒนาเทคโนโลยีทางด้านวัสดุให้เพิ่มมากขึ้นจากการใช้วัสดุประเภทเดียวกันในปัจจุบัน และเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับวัสดุใหม่ ๆ (พายับ นามประเสริฐ

ภาพที่ 2.13
บล็อกนำทางที่มีอยู่ในปัจจุบัน

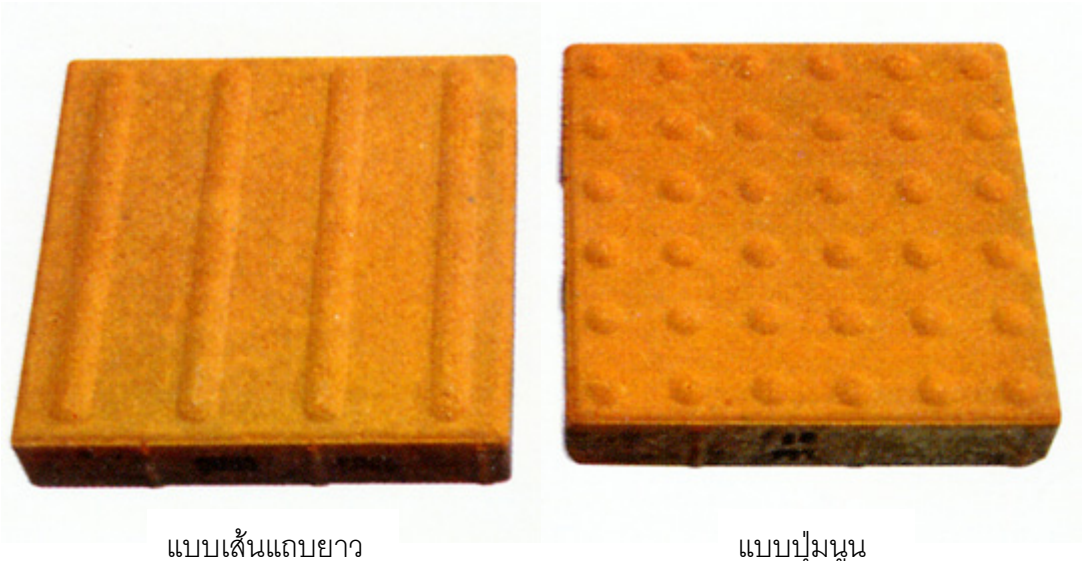

แบบเส้นแถบยาว แบบปุ่มนูน

ที่มา: Cementhai Sales & Marketing Co.Ltd, 2551.

มาตรฐานการออกแบบบล็อกนำทางมีมาตรฐานของประเทศออสเตรเลีย-นิวซีแลนด์ ประเทศญี่ปุ่น และประเทศอังกฤษ โดยกำหนดเป็นมาตรฐานเพื่อใช้ในการออกแบบบล็อกนำทางเพื่อคนพิการทางสายตาโดยตรง ดังนี้

ประเทศญี่ปุ่น ใช้มาตรฐาน JIS T 9251:2001 Dimensions and patterns of raised of part of tactile ground surface indicator for blind persons. โดยกำหนดขนาดของสัญลักษณ์บล็อกนำทางปูพื้น ดังภาพที่ 2.14

ประเทศออสเตรเลีย – นิวซีแลนด์ ใช้มาตรฐาน AS/NZS 1482:4:2002 Design for access and mobility-tactile indicators โดยกำหนดขนาดของสัญลักษณ์บล็อกนำทางปูพื้น ดังภาพที่ 2.15

ประเทศอังกฤษ ใช้มาตรฐาน BS 7997:2003 Products for tactile paving surface indicators, Specification.

ภาพที่ 2.14

มาตรฐานขนาดพื้นผิวบล็อกนำทางของประเทศญี่ปุ่น

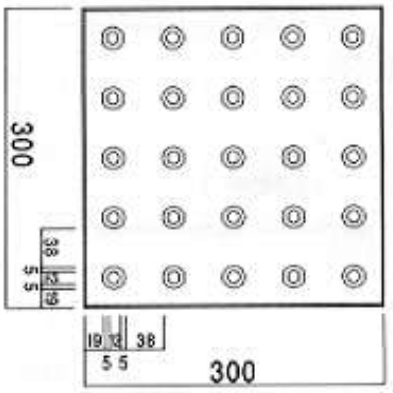

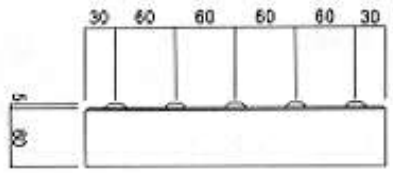

แบบปุ่มนูน

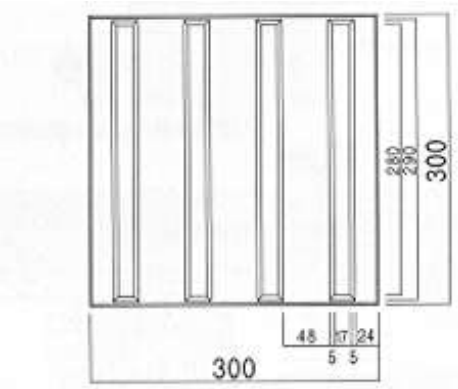

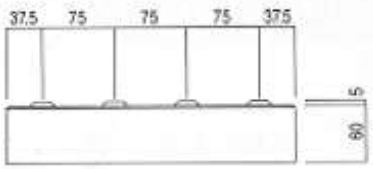

แบบเส้นแถบยาว

ที่มา: วิกิพีเดียสารานุกรมเสรี, 2551.

ภาพที่ 2.15

มาตรฐานขนาดพื้นผิวบล็อกนำทางของประเทศออสเตรเลีย

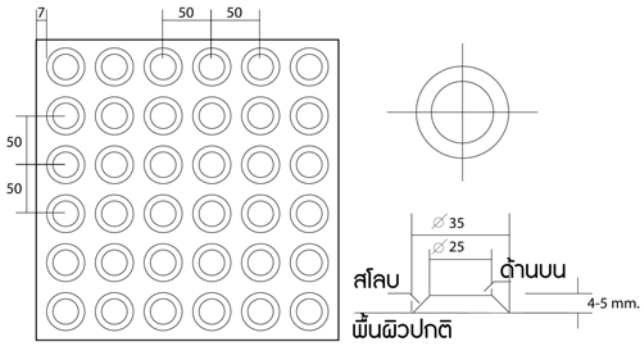

แบบปุ่มนูน

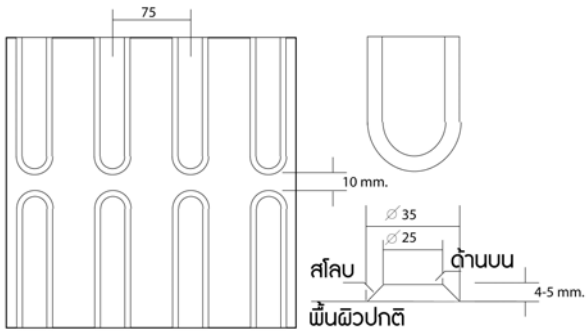

แบบเส้นแถบ

ที่มา: Land Transport Safety Authority, 2001. (ดัดแปลง)

ในขณะที่ประเทศไทยไม่มีการกำหนดมาตรฐานเกี่ยวกับการออกแบบบล็อกนำทาง เพื่อคนพิการทางสายตาไว้เป็นกฎหมาย ดังนั้นการออกแบบเพื่อการใช้งานจึงมีขนาดแตกต่างกันไปตามความต้องการของผู้ผลิต เช่น บล็อกนำทางปูพื้นของซีแพคมีขนาด 30x30x6 ซม. บล็อกนำทางของบริษัทสินเจริญรับเบอร์ จำกัดมีขนาด 30x30x7 ซม. เป็นต้น แต่มีการใช้รูปแบบพื้นผิวแทนความหมายไปในทางเดียวกันคือ พื้นผิวปู่มนูนบอก ความหมายว่า พื้นที่ข้างหน้ามีโอกาสเกิดอันตราย เช่น ติดถนน หรือทางต่างระดับ พื้นผิวปุ่มนูนแทนความหมายพื้นที่ข้างหน้าโล่ง ปลอดภัย

2.4 <u>งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง</u>

นวลน้อย บุญวงษ์ และ นันทนี เนียมทรัพย์ (2543) ได้ทำการศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับการออกแบบสภาพแวดล้อมภายในอาคารเพื่อคนพิการว่า ควรได้รับการปฏิบัติ

เช่นเดียวกับคนทั่วไป ส่วนด้านการฝึกฝนให้มีพัฒนาการทางด้านร่างกายและจิตใจตั้งแต่วัยเด็ก มีทักษะในการทำงานและอุปนิสัยขยันขันแข็ง เพื่อช่วยตนเองให้เกิดการเรียนรู้และมีความสามารถเต็มตามศักยภาพ ซึ่งจะช่วยให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีศักดิ์ศรี แทนการรอรับความช่วยเหลือจากสังคมรอบด้านอยู่ตลอดเวลา เกี่ยวกับการจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพและอาคารสถานที่ จากการศึกษาพบว่า การให้บริการของพื้นที่ร้านอาหารแก่ผู้พิการนั้นจะมีการออกแบบที่ไม่ซับซ้อน เพื่อความสะดวกแก่การใช้งานร่วมกันและการคำนึงถึงการจัดเปลี่ยนระดับหรือบริเวณที่เป็นอันตรายต่อผู้ใช้งาน รวมทั้งยังมีการใช้ระบบเตือนทางสัมผัสที่เป็นส่วนหนึ่งของการให้ความปลอดภัย โดยจะใช้รูปแบบที่เหมือนกันหมดเพื่อไม่ให้ผู้ใช้เกิดความสับสน

ศุภสิทธิ์ จิตรภากาญจน์ (2544) ได้ทำการศึกษาในเรื่องแนวคิดในการออกแบบห้องสมุดของโรงเรียนสอนคนตาบอด สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ โดยคำนึงถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มีผลต่อพฤติกรรมการรับรู้ของนักเรียนตาบอด สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ได้ทำการทดลองจากนักเรียนตาบอดจำนวน 172 คน ผลการทดลองพบว่า ด้านแสงสว่างภายในอาคารควรเป็นแสงที่ได้จากธรรมชาติ ซึ่งเป็นแสงที่สบายที่ผู้ใช้รู้สึกสบายแก่การมองเห็นและเป็นการประหยัดพลังงาน ส่วนในด้านการใช้สีของครุภัณฑ์ควรมีการใช้สีที่มีความกลมกลืนกับสีของพื้นที่รอบข้าง สำหรับครุภัณฑ์ที่ต้องการให้เป็นจุดสังเกตเพื่อเป็นประโยชน์ในการรับรู้ ควรใช้สีตัดกับอุปกรณ์ครุภัณฑ์

พายับ นามประเสริฐ (2539) การทำบล็อกยางปูพื้นและยางขวางถนนจำกัดความเร็วด้วยยางพารา เป็นโครงการวิจัยที่มีวัตถุประสงค์เพื่อแปรรูปยางพาราให้มีมูลค่าเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งการพัฒนาเทคโนโลยีในการทำผลิตภัณฑ์จากยางพารา โดยการลดต้นทุนด้วยการใช้ยางรีเคลมเป็นส่วนผสมและเพื่อพัฒนาหาสูตรและสภาวะการผลิตที่มีคุณภาพดี ทนทานต่อสภาพแวดล้อม รับน้ำหนักได้ดี สีสันหลากหลาย ซึ่งสามารถพัฒนาสูตรได้จำนวน 10 สูตร แบ่งเป็นสูตรยางชั้นบน 5 สูตร สูตรยางชั้นล่าง 5 สูตร ผลจากการวิจัยสามารถผลิตบล็อกยางปูพื้นและยางขวางถนนจำกัดความเร็วด้วยยางพาราได้ ทั้งยังสามารถพัฒนาในเชิงอุตสาหกรรมได้ แต่มีจุดด้อยที่ราคาแพงและยังมีความแข็งอยู่มาก ซึ่งน่าจะสามารถนำสูตรมาพัฒนาเพิ่มเติมเพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการทำวิจัยเกี่ยวกับพื้นยางภายในอาคารและมีความปลอดภัยมากขึ้นต่อไปได้